

Loerentia nunquam recessit, eosque tandem circumvolavit, quoad vinceret. In cornibus quoque duo juvenes diverso a ceteris armorum habitu, cincta magnitudine, ex albis equis, cocineis chlamydidibus paludati, pugnare visi sunt: nec ultra apparuerunt quam pugnatum est.

Cornelius Tacitus, lib. II *Annal.* auspiciam aquilarum octo Germanico duci castrorum datum, notat his verbis, « in tentis paratusque miles, ut ordo agminis, in aciem adisteret (*adstiteret* legit Lipsius), et mea quidem sententia melius, Visis Chersuorum catervis, quas per ferociam proruperant, validissimos equitum incurere latus, Stertissimum cum ceteris turmis circumgredi tergaque invadere jubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquile sylvas petere et intrare vise, imperatorem advertere (id est ad se sui que considerationem verterunt: est enim *advertit* hoc sensu usurpatum sapius a Tacito, ut notat Lipsius), « exclamavit, irent, sequerentur Romanas aves propria legionum nomina. »

Cæsari contra Pompeium dimicanti victoriam nuntiavit aquile, Diono auctore, lib. XLIII: « Aquile (ingit) legionum eius alas concutientes, et fulmina, quæ aurea pedibus tenebant, abicientes, Pompeio exitium pale nuntiabant, ipsaque ad Cæsarem quasi volant. »

Simili pacto traduntur plura aquilam, quæ in exercitu Crassi ferebatur, sua sponte, nemine cogente, esse conversam, cum adversus Parthos proficisceretur, ut auctor est Plutarchus in *Vita Crassi*.

Appianus quoque, lib. IV *De Bello civili*, binas aquilas refert in Cassii castris apparuisse, ubi ait: « Paulo post et imperatores secuti sunt. Eo tempore aquile duæ superne demissæ, argenteæ signiferorum aquilas insederunt, tundentes rostris, vel, ut quidam tradunt, alis protegentes. Permanerunt in exercitu, alentibus imperatoribus ex publico, donec pridie quam pugnatum est avolarunt. »

41. Sicut cor velleris parturientis, — quod in angustis est, infirmum, pusillanime et plenum doloribus: in partu enim ipsa viscera confringi et disrupti videntur præ doloris acerbitate.

42. QUONIAM CONTRA DOMINUM (id est contra Israel qui est populus Domini) GLORIOSUS EST, — uti dicitur vers. 27; qui enim eos tangebatur, tangebatur pupillam oculi Domini, *Zachar.* II, 8.

43. PAVOR, — *Pavor* en vocat, hostilem gladium; *foram*, casum improvisum; *laqueum*, insidias Chaldeorum ad capiendos Moabitas, q. d. Alii gladio trucidabuntur; alii, dum fugiant gladium, cadent in foveam, id est improviso aliquo casu peribunt; alii sicut aves laqueo vivi capiuntur.

Per hæc tria, cætera calamitatum et cladum genera intelligit, ut patet ex sequent. Simile est *Isaie* xxv, 17 et 18. Vide ibi dicta.

Nota: in illo pro pulchra est paronomasia in-

ter hæc tria פַּחַד פַּחַד פַּחַד *pach, pachat, pachad*, id est *laqueus, fovea, pavor* (1).

44. ANNUM VISITATIONIS (id est punitionis) EORUM.

45. IN UBERA HESEBON STETERUNT (q. d. Moabite qui de laqueo, hebraice, de potentia et impetu ac invasione Chaldeorum fugerint, conferent se ad urbem munitissimam Hesebon, ut in ea sint tuti; sed fallentur, incident enim in majus periculum et malum: nam milites acerrimi instar ignis omnia depopulantes, scilicet Chaldaei, vel astu Hesebon ingressi, aut ipsimet milites Hesebon, qui tumultuantibus Chaldaeis prodent, egredientur ex Hesebon, et ardentissimi ut flamma erumpent ex urbe regis Seon (quæ est eadem cum Hesebon jam dicta), et devorabunt universam Moabitidem usque ad ultimum ejus angulum, ut habent Hebræa: quin et) VERTICEM (id est urbes et arces ipsas) FLIORUM TUMULTUS, — id est tumultuantium; *filios enim tumultus* vocat principes, qui Moabitis fuerunt causa tumultuandi et rebellandi Chaldaeis, quasi satis ad id virium, armorum et militum haberent: aut certe Moabitis inter se tumultuantes, dum alii pacem cum Chaldaeis vellent, alii bellum, alii aliud suaderent in re accipiti et perplexa. Ita Chaldaeus, Theodoretus, Rabanus, Hugo, Lyranus et Sanchez, qui tamen per *verticem* accipiunt duces et principes civium et militum tumultuantium. Et recte.

Nota: Citat *Numer.* xxi, 26, quia quod ibi in Hesebon gestum narratur ab Amorrhæis ante Moesen, hierarsum gerendum dicitur a Chaldaeis. Rursum pro *Sion*, uti legit Plantiniana, legendum est *Seon*, cum Romanis, Hebræo, Septuaginta et Chaldaeis; fuit enim Seon rex Amorrhæorum, quem devicit Moses: regia ejus erat Hesebon, quæ ibi dicta est urbs Seon, *Numer.* xxi, 26, 27 et 28.

46. PERISTI, POPULE CHAMOS, — popule Moab, v qui idololum Chamos colebas.

47. CONVERTAM CAPTIVITATEM, — tum tempora v lem Moabitarum, ut redeant et Babylone in Moab; id enim factum patet ex *Sophon.* II, 9, et ex *Josepho*, lib. XIII *Antiq.* xx. Ita Theodoretus, Lyranus et alii. Cum enim Cyrus Persa, capta Babylone, dedit libertatem Judeis, dedit et Moabitis, tum spirituales eorum aliarumque gentium captivitates sub jugo diaboli, solvam per Christum et Apostolos. Ita Rabanus, Hugo et Vatablus.

Illicusque JUDICIA, — hucusque potentium justæ

(1) « Pavor, et fovea, et laqueus super te. » Formidino occupaberis, laqueo ab hostibus capieris, in scroben exito tuo paratam cades. Tropica locutiones, ex venata ductæ. Cum ingens fera capienda est, veluti cervus, aper, ursus, saltus pars, ubi ea latet, dngitur partim validissimis retibus, quo fera impellitur, partim densiore filo, appensis identidem vario colore plumis, que vento agitate feram terreat, atque in retia impellant. Hujus corporis passim veteres meminere. (Calmeus, *Script. sacr. Curs. complet.*) Vide similem loquendi modum *Isaie* xxv, 17,

sententia, justum decretum, justa vindicta, justum supplicium Dei de Moab. Hoc addit ob prophetie proficitatem.

Nota: Hanc cladem subitit Moab ob duo vitia: scilicet primum superbiae, secundum gulae et libidinis, quo servivit aeo Chamos, id est Beelphe-

gor. Hæc vitia orta sunt ex opulencia et munitione terræ Moab. Denique Moab vastata est a Nabuchodonosoro anno regni ejus 23, ait Josephus, id est quinto anno post excidium Jerusalem: tunc ergo hæc prophetia executioni data est. Idem colligitur ex *Isaie* cap. xvi, vers. 14.

CAPUT QUADRAGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicit excidium per Chaldaeos Ammonitis, vers. 1, Idumæis, vers. 7, Damasco, vers. 23, Cedar, vers. 28, Etam, vers. 34 (1).

1. Ad filios Ammon. Hæc dicit Dominus: Numquid non filii sunt Israel? aut hæres non est ei? Cur igitur hæreditate possedit Melchom, Gad: et populus ejus in urbibus ejus habitavit? 2. Ideo ecce dies veniunt, dicit Dominus: et auditum faciam super Rabbath filiorum Ammon fremitum prælii, et erit in tumultum dissipata, filiaque ejus igni succendentur, et possidebit Israel possessores suos, ait Dominus. 3. Ulula, Hesebon, quoniam vasta est Hai; clamate, filia Rabbath, accingite vos ciliciis: plangite et circuite per sepes: quoniam Melchom in transmirationem ducetur, sacerdotes ejus et principes ejus simul. 4. Quid gloriaris in vallibus? defluxit vallis tua, filia delicata, quæ confidebas in thesauris tuis, et dicebas: Quis veniet ad me? 5. Ecce ego inducam super te terrorem, ait Dominus Deus exercituum, ab omnibus qui sunt in circuito tuo: et dispergemini singuli a conspectu vestro, nec erit qui congreget fugientes. 6. Et post hæc reverti faciam captivos filiorum Ammon, ait Dominus. 7. Ad Idumæam. Hæc dicit Dominus exercituum: Numquid non ultra est sapientia in Theman? Perit consilium a filiis, inutilis facta est sapientia eorum. 8. Fugite et terga vertite, descendite in voraginem, habitatores Dedan: quoniam perditionem Esau adduxi super eum, tempus visitationis ejus. 9. Si vindemiatores venissent super te, non reliquissent racemum: si fures in nocte, rapuissent quod sufficeret sibi. 10. Ego vero discooperui Esau, revelavi abscondita ejus, et celari non poterit: vastatum est semen ejus, et fratres ejus, et vicini ejus, et non erit. 11. Relinque pupillos tuos: ego faciam eos vivere: et vidua tua in me sperabunt. 12. Quia hæc dicit Dominus: Ecce quibus non erat judicium ut biberent calicem, bibentes bibent: et tu quasi innocens relinqueris? non eris innocens, sed bibens bibes. 13. Quia per memetipsum juravi, dicit Dominus, quod in solitudinem, et in opprobrium, et in deser-

(1) De vicinis Judææ populis in hoc capite prophetat Jeremias.

Primo, de Ammonitis omni ævo Hebræis infensis, primo, expostulat de occupato per hos sorte Gad, 1; secundo, his denunciat incursionem hostiles, incendio, vastitatem et inhumum universalem, 2, 3; tertio, eorum retundit vanam gloriam et confidentiam, incusso terrore, vers. 4, 5; quarto, denique spondet futurum et captivitate reditum, vers. 6.

Secundo, de Idumæis, horum primo, vanam sapientiam confudit predictione capite de fuga, 8; sustinentem deperditionis majoris quam vindemiatores vineam, aut fures domum evacuaré solent, 9-11; perferenciae puniæ, ad aliorum exemplum quibus ut ignosceret Deus ratio erat, et equitas suadere videbatur; Judæorum scilicet qui arcto federe cum Deo conjuncti erant, et tamen a pena non fuerunt immunes, 12; secundo, eorum Deus insipientem arrogantiæ deprimit, 13; confirmata juramento comminatione ignominiosæ devastationis vultu-

que inferenda, 13-15; subversionis et solitudinis horribilis inducenda, 17, 18; stragis ac ruinae ab hoste devictis excitato facienda, 19-23.

Tertio, de Syris seu Damascenis, quorum describit primo, pavorem de trisili munitio, 23; secundo, fugam et desperationem, 24, 25; tertio, casus hinc milites, et urbem incendio perituros, 26, 27.

Quarto, de Agaræis. Primo, prædicit, in Arabia Petraea, irruente Nabuchodonosoro, futuram devastationem, direptionem et pecorum translocationem, 28, 29. Secundo, in Arabia Deserta, sub ejusdem regis invasionem, suadet fugam incolis, nulla ratione munitis, 30, 31, simulque indicat peccoribus direptionem, et terris solitudinem ad desertum, 32, 33.

Quinto, de Elamitis, notato tempore factæ prophetiæ, 34, narrat horum quidem cladem, dispersionem et panicum timorem, solli autem regii ad alium translocationem, 35-38, addiditque de reparatione posthac facienda vaticinium.

rum fertilitatem. Erat enim vicina Sodomae et Pentapoli, quae ante subversionem ita fertilis erat et amena, ut videretur paradus Dei, *Genes. cap. xiii, vers. 10* (2).

DEFLUXIT (Chaldaice, *desolata est*) VALLIS TUA. — quia vastata ab hoste. Sicut enim in hieme defluunt froades, fructus, omnique vigor et germina camporum et vallium: ita et in vitione hostili.

FILIA DELICATA. — Hebraice *filia scobeba*, id est *rebellis, vel aversa*; Septuaginta, *filia temeritatis* sive impudentiae; quia ut suas delicias acqueretur, impudenter Deo rebellavit; Chaldaeus, *regnum insipiens*. Noster *scobeba* deduxit a radice *סבב* *tasab*, id est *sedit, quievit, pacifica, dives et felix fuit*: unde *סבבה scaba* significat quietem, *q. d.* Quievisisti sedisti hactenus in tuis deliciis et vitis, aequae ac soror tua Moab in suis fecibus, *cap. XLVIII, 11*; nunc iis cum illa excutieris.

QUIS VENIET AD ME, — ut me capiat?

TERRORUM — bellicum, milites terribiles, vel terrorem panicum, ut eo correpti fugatis nomine persequente, qualem Deus immisit in Chanaanos, *Genes. xxxv, 5, Exodi xxxii, 27*, et alibi. Ita Sanchez.

SINGULI A CONSPECTU VESTRO, — mutuo, *q. d.* Unus ab alio, unus huc, alius alio dispergetur, ut vite consulat, uti fil in communi clade et perturbatione; unde Hebraei habent: *Unusquisque in faciem suam*, scilicet quo eum ducet, vel rapit facies sua, diffugiet.

REVERTI, — tum a captivitate temporalis; ita Theodoretus, Hugo, Lyranus; tum a spirituali diaboli, per Christum; ita Rabanus et Vatlabus (3).

DICES: *Ezech. xxv, 10*, dicitur non amplius fore memoriam Ammon. Respondeo: *Ammon*, id est regni Ammon; fuit tamen gens Ammon, sed depressa, de quo plura *Ezech. xxv*. Cyrus enim capta Babylone, detentos in ea Ammonitas, aequae ac Iudeos laxavit.

AD IDOMEAM, — propheta est, vel dirigitur, scilicet ea quae sequitur (4).

THEMAN, — urbs erat principium Idomaeae, sapientibus abundans, sic dicitur a Theman filio Eliphaz filii Esau, ait Theodoretus, *Genes. xxxvi, 11*,

1. AD FILIOS AMMON, — id est propheta ad Ammonitas, aut de Ammonitis, aut contra Ammonitas: haec enim omnia significat Hebraea *la-med*, quod Noster vertit *ad* (1).

(1) Edita videtur haec propheta ut ea quae praecedit contra Moabitas, expugnata Hierosolyma, et adimpleta quinto post anno.

ISRAEL. — *Israël*, *q. d.* Cum Israel habeat filios legitimos heredes, ad quos pertinet terra Gad trans Jordanem, cur Melchom, id est Ammonite, quorum rex, dominus et deus est Melchom, occupavit violentam terram Gad? Notat Theodoretus, cum decem tribus abductae sunt in Assyrios, tunc Ammonitas viciniam sibi Galanididem

(que erat terra et sors tribus Gad, Ruben et dimidia tribus Manasse, quas primo omnium abduxerunt Assyrii, *IV Reg. xiii*), utpote jam vacuam et desertam, in odium et irrisionem Israelitarum invasisse et occupasse, uti voluerunt facere sub Jephthae, *Judic. xi, 13*; ideoque deus hic eis quasi sibi suoque populo injuriis et raptoribus excidium intentat. Justum enim est ut privetur suis, qui favdit aliena. Rursum aliam excidii Ammonitarum causam dat *Ezechiel cap. xxv, 6*, quod nimirum in Israelis excidio exsultarint, illudque adjuverint.

Mystice, Alcazar per Moab et Ammon fratres ex carnali et incesto concubitu genitos, accipit appetitum duplicem, puta per Moab concupisibilem, per Ammon irascibilem, qui jugiter rationem et spiritum oppugnant. Ita *1° 1° 1° apocal. xiv, 11*, *notat. 6*.

UR IGITER HEREDITATE POSSEBIT. — Ammonitae erant cognati Israelitarum. erant enim filii Lot nepotis Abrahæ, *Genes. xix, 37*; itaque cum viderent Israelitis pene abductos et aboliis esse, eorum hereditatem, quasi jure suo occuparunt. Sed retorquet hoc Deus, atque Israelae adhuc sufficientes habere heredes tenerunt eam quasi parturientem. 23. Ad Damascum: Confusa est Emath et Arphad: quia auditum pessimum audierunt, turbati sunt in mari: praesollicitudine quiescere non potuit. 24. Dissoluta est Damascus, versa est in fugam, tremor apprehendit eam: angustia et dolores tenerunt eam quasi parturientem. 25. Quomodo dereliquerunt civitatem laudabilem, urbem lætitiæ! 26. Ideo cadent juvenes ejus in plateis ejus: et omnes viri prælii conticescent in die illa, ait Dominus exercituum. 27. Excendendum ignem in muro Damasci, et devorabit membra Benadad. 28. Ad Cedar, et ad regna Asor, quæ percussit Nabuchodonosor rex Babylonis. Hæc dicit Dominus: Surgite, et ascendite ad Cedar, et vastate filios Orientis. 29. Tabernacula eorum, et greges eorum capient: pelles eorum, et omnia vasa eorum, et camelos eorum tollent sibi: et vocabunt super eos formidinem in circuitu. 30. Fugite, abite vehementer, in voraginibus sedete, qui habitatis Asor, ait Dominus: inivit enim contra vos Nabuchodonosor rex Babylonis consilium, et cogitavit adversum vos cogitationes. 31. Consurgite, et ascendite ad gentem quietam, et habitantem confidenter, ait Dominus: non ostia, nec vetes eis; soli habitant. 32. Et erunt camelorum in direptionem, et multitudo jumentorum in prædam: et dispergam eos in omnem ventum, qui sunt attenti in comam: et ex omni confinio eorum adducam interitum super eos, ait Dominus. 33. Et erit Asor in habitaculum draconum, deserta usque in æternum: non manebit ibi vir, nec incolet eam filius hominis. 34. Quod factum est verbum Domini ad Jeremiam prophetam adversus Ælam, in principio regni Sedeciae regis Juda, dicens: 35. Hæc dicit Dominus exercituum: Ecce ego confringam arcum Ælam, et summam fortitudinem eorum. 36. Et inducam super Ælam quatuor ventos a quatuor plagis cæli: et ventilabo eos in omnes ventos istos: et non erit gens, ad quam non perveniant profugi Ælam. 37. Et pavere faciam Ælam coram inimicis suis, et in conspectu quarentium animam eorum: et adducam super eo. malum, iram furoris mei, dicit Dominus: et mittam post eos gladium donec consumam eos. 38. Et ponam solum meum in Ælam, et perdam inde reges et principes, ait Dominus. 39. In novissimis autem diebus reverti faciam captivos Ælam, dicit Dominus.

2. RABATH. — Urbs est Arabie, Ammonitarum metropolis, postea vocata est Philadelphia a Ptolemæo Philadelpho, ut asserit Stephanus, *lib. De Urbibus*. Dicitur est Rabbath, id est magna vel multa, a populi et loci magnitudine.

ERIT IN TURRUM DISSIPATA. — Chaldæus: *Erit in acervum desolationis cum filiabus suis*, id est minoribus oppidis et villis, in acervum, inquam, lapidum et ruderum, uti esse solent urbes diruta.

POSSEBIT, — *q. d.* Israel ex captivitate rediens, non tantum terram suam, sed etiam Ammonitarum, qui ipsorum hereditatem occupantes possederant, occupabit et possidebit. Id impletum est per Machabeos, ut patet *lib. I Machab. cap. v, 6*, et ex Josepho, *XIII Antiq. cap. xxi*. Ita Hugo et Lyranus.

3. ULULA, HESEBON. — Hesebon urbs erat Moabitum, vicina Hai, aliisque urbibus Ammonitarum; unde ex clade Hai et Ammonitarum, monet Hesebonem et Moabitas, ut se ad similem cladem parant. Hinc patet Hai et reliquis urbes Ammon, prius esse vastatas quam Hesebon et urbes Moab: hæc ergo propheta de Ammonitis præcessit illam cap. præcedentis de Moabitibus. Ita Isidorus, Maldonatus et alii (1).

4. QUID GLORIAS IN VALLIBUS? — propter ea-

(1) Nebucadnezar a septentrione veniens primo Ammonitidum vicis, deinde fratrem aggressus est Moabitibus.

Manus, vā. *versus* nimirum vicina Cremona! (Virgili Eclog.) (J. D. Michaelis.)

rum fertilitatem. Erat enim vicina Sodomae et Pentapoli, quae ante subversionem ita fertilis erat et amena, ut videretur paradus Dei, *Genes. cap. xiii, vers. 10* (2).

DEFLUXIT (Chaldaice, *desolata est*) VALLIS TUA. — quia vastata ab hoste. Sicut enim in hieme defluunt froades, fructus, omnique vigor et germina camporum et vallium: ita et in vitione hostili.

FILIA DELICATA. — Hebraice *filia scobeba*, id est *rebellis, vel aversa*; Septuaginta, *filia temeritatis* sive impudentiae; quia ut suas delicias acqueretur, impudenter Deo rebellavit; Chaldaeus, *regnum insipiens*. Noster *scobeba* deduxit a radice *סבב* *tasab*, id est *sedit, quievit, pacifica, dives et felix fuit*: unde *סבבה scaba* significat quietem, *q. d.* Quievisisti sedisti hactenus in tuis deliciis et vitis, aequae ac soror tua Moab in suis fecibus, *cap. XLVIII, 11*; nunc iis cum illa excutieris.

QUIS VENIET AD ME, — ut me capiat?

TERRORUM — bellicum, milites terribiles, vel terrorem panicum, ut eo correpti fugatis nomine persequente, qualem Deus immisit in Chanaanos, *Genes. xxxv, 5, Exodi xxxii, 27*, et alibi. Ita Sanchez.

SINGULI A CONSPECTU VESTRO, — mutuo, *q. d.* Unus ab alio, unus huc, alius alio dispergetur, ut vite consulat, uti fil in communi clade et perturbatione; unde Hebraei habent: *Unusquisque in faciem suam*, scilicet quo eum ducet, vel rapit facies sua, diffugiet.

REVERTI, — tum a captivitate temporalis; ita Theodoretus, Hugo, Lyranus; tum a spirituali diaboli, per Christum; ita Rabanus et Vatlabus (3).

DICES: *Ezech. xxv, 10*, dicitur non amplius fore memoriam Ammon. Respondeo: *Ammon*, id est regni Ammon; fuit tamen gens Ammon, sed depressa, de quo plura *Ezech. xxv*. Cyrus enim capta Babylone, detentos in ea Ammonitas, aequae ac Iudeos laxavit.

AD IDOMEAM, — propheta est, vel dirigitur, scilicet ea quae sequitur (4).

THEMAN, — urbs erat principium Idomaeae, sapientibus abundans, sic dicitur a Theman filio Eliphaz filii Esau, ait Theodoretus, *Genes. xxxvi, 11*,

(2) Situm Amman, id est Rabba Ammonitarum, sic describit Albifeda *Tab. Syr. pag. 92*: «Circumjecta regi area sacra sunt, ac terra bona et abundans» (Cf. Burckhardtii *Itiner. Comment.* pag. 815, vers. teut.) Ipsa urbs in monte sita, ad cuius praecipites radices Jabboos fluit, ergo hic sub monte vallis profunda, Polybios, *lib. V, cap. lxxi*. (J. D. Michaelis.) Sed poterant, inquit Rosenmüller, Ammonitae de vallibus suis et ideo gloriari, quod undique montibus cincti essent, ut hostis eos vix aggredi auderet.

(3) Eadem quae supra, cap. XLVIII, 47, Moabitibus facta est promissio. Graecus Alexanrinus hunc versum omisit. In codice Jesuitarum et codice regio Parisiensium, nec nos in versione Syro-Hebraeplari insertus est cum asterisco nomine Aquilae et Theodotoni. (Rosenmüller.)

(4) Quatuor hujus vaticinii versus (9, 14, 15 et 16) sunt ex Abdie contra Idumeos propheta, paucis mutatis transumpti. (Rosenmüller.)

q. d. Qui factum est, ut Theman sapientes, jam inopes consilii non potuerint se contra hostes defendere? Videtur ergo in Theman fuisse gymnasia et academias sapientum, tam divinarum quam humanarum. Certe eam ostendit Eliphaz disputans de Deo, Deique providentia cum Job : fuit enim Eliphaz Themanites.

PERIT CONSILIUM A FILIO — Theman; Septuaginta, *o sapientibus Theman* : hebraice enim בני חכמה, tam sapientes quam filios significat. Nota : Cum Deus vult urbem aut gentem aliquam punire, aufert sapientes, aut eos ita excoecat, ut stulta dent consilia. Ita contigit Roboamo, Absaloni et aliis.

8. DESCENDITE IN VORAGINEM, — in fossas ad latendum. Ita Theodoretus, Hugo, Lyranus. Est ironia, q. d. Descendite, et latitabis in speluncis, sed frustra : ibi enim te scrutabuntur et occident, vel capient Chaldaei. Patet vers. 10.

HABITATORES DEBAN. — Regio est, ita dicta a Dedan filio Abrahæ ex Cetura, *Genes. xxv. 3.* Sita est in Idumæa, vel juxta eam, ut ex hoc loco patet. Sic et alii Abrahæ filii in vicinis Arabiae provinciis habitaverunt. Causam cur descendere debeant, subdit :

QUONIAM PERDITIONEM ESAU ADDUXI, — id est cladem definitam a me contra Idumæam, jam illi induam.

9. NON RACEMUM? — Non, id est *nomine*, est enim interrogatio. Sensus est, q. d. Vindictatores hinc inde oculos aliequam racemum prætereunt et relinquunt in vite, quia eum inter tot folia latentem non vident : at Chaldaei nihil in te relinquunt, omnia scrutabuntur et prædabuntur. Eadem sententia est *Abdæ. 1. 3.* Ita Rabanus, Hugo, Lyranus. Sic Virgilius :

Non ego te vidi Damonis, possessio, caprum
Excipere iusidius?

non, id est *nomine*?

SI FURES IN NOCTE, — q. d. Fures non omnia furantur; quia multa sunt abscondita et reclusa, quæ ab illis videri et rapi non possunt; sed ego discoperiam et nudabo Idumæam, ut quidquid est in ea absconditum, ab hostibus inveniri possit, q. d. In Idumæa nihil relinquam, sed illam et ejus opes omnes quas abscondit, prodam hostibus Chaldaeis, ita ut vastetur semen, id est omnes filii, fratres et vicini ejus. Porro dicit : « Discoperiam Esau, » et « revelavi abscondita : » quia Idumæi habitabant in scissuris petrarum et speluncis, ait *Abdæ. vers. 3 et 6*; tum quia Idumæa sita est in montibus et petris; tum ob calorem solis, quibus ferit illa regio, ut ab his se cavernarum et antrorum umbris et frigore tuerentur. Ita S. Hieronymus in *Abdæ. vers. 6.* Hæc ergo eorum contra specusque scrutati sunt et diriperunt Chaldaei.

10. ET NON ERIT, — scilicet superstes, qui dicat socio morienti : Relinque mihi liberos tuos et viduam; ego eorum curam geram, ego eos in vita conservabo, nutriam et protegam, q. d. Omnes

occidentur et morientur. Patet *Abdæ. vers. 18*; *I salm. cxxxvii. 7.* Ita Vatablus.

Secundo, Rabanus, Hugo, Lyranus sic exponunt, « non erit, » supple frater, vicinus, sed omnes peribunt. Unde subdit Deus, dicitque : « Relinque ergo mihi « pupillos » et viduas tuas; ego conservabo : patet enim Deum servasse aliquos in Idumæa, quia postea rursus Idumæi subacti sunt Machabæis.

Tertio et optime, « non erit, » scilicet semen, processit, id est posteritas Idumææ quoad acter dicens : Relinque pupillos tuos si quos habes, ego faciam eos vivere; sed scito te nullos, id est paucos et vix ullos, relinque (1), q. d. Ita omnes Idumæi peribunt serviente Chaldeo, ut ne viduas quidem et infantes superstes relinquant, de quibus ego, qui maximam viduam et pupillorum curam gero, possim tibi dicere : « Relinque pupillos tuos, ego » eos nutriam; unde Septuaginta vertunt : *Et non est relinqui orphanum tuum ut vivat.* Ita Maldonatus.

12. ECCE QUIBUS NON ERAT JUDICIUM. — Judei, maxime qui pii erant et boni, non videbantur mereri supplicium captivitatibus; hi tamen eo puniuntur : quanto magis tu, o Idumæa! que nocens es eodem punieris? Ita Theodoretus, Hugo, Rabanus, Vatablus. Aliter Sanchez, q. d. Ecce pupilli tui et orbi, qui erant innocentes, immunitatem a communi cæde consecuti non sunt; quomodo ergo tu tibi impunitatem a tuorum seculum turpitudine pollicearis?

13. NON ERIS INVOCENS (id est impunita. Est catachresis). SED BIBENS BIBES, — id est omnino bibes, et usque ad feces exhauries calicem iræ Dei, quem tibi propinat.

IN MALEDICTIONE ERIT BOSRA. — Ita horrendè castigabitur et evertetur Bosra, ut videatur a Deo maledicta, utque ab omnibus alicui maledicere volentibus assumatur in exemplum, dicantque : Maledicta tibi Bosra, sicut maledixit Bosræ. Sicut enim benedictio omnium bonorum, sic maledictio omnium malorum congeriem et complexum significat. Porro Bosra metropolis erat Idumææ. Bosra hebraice significat munitionem. Ex hac oritur est Jobab, secundus rex Idumææ, *Genes. xxxvii. 33.* Erat quoque alia Bosra in Moab.

14. AUDITUM AUDI, — id est rem hanc audivi. Est metonymia. *Auditus* ponitur pro re audita. Orditur hic excidium Idumææ inferendum, ab ovo, scilicet a legato qui sequitur.

(1) Hæc interpretatio nativa magis videtur quam illa que ad populum hebreum convertit sermonem : « omnia pupillorum et viduarum curam in se suscepturum promittet Deus, quod universe orationis contextus et consilium vix ferat. Nec magis admittenda ut longius petis. C. B. Michaelis interpretatio, qui ad populum hebreum et ipse referens hunc versum, sic instituit : *Relinque pupillos tuos, Idumæa, id est eum populum, qui patrem in terris non habet, ac proinde apud te, ac tua partim tyrannide pupillus est.* Ab illis igitur manus abstinere, nolli eos affligere, ut adhuc fecisti. »

LEGATUS AD GENTES MISSUS EST. — « Legatus » hic fuit primo, Dei voluntas, instinctus et excitatio, quia ipse excitavit Chaldaeos ut invaderent Idumæam, ait Cyrillus et Ribera in *Abdæ. Lyranus* et Sanchez hic. Secundo, Theodoretus, « legatus, » inquit, id est angelus, qui ad bellum Chaldaeos excitavit. Tertio, « legatus, » quem scilicet Chaldaei miserunt ad gentes sibi subjectas, ut se ad bellum contra Edom pararent. Hic sensus est planissimus. Vide *Isaie. vi. 26, et Canon. xxxvi et xxxvii.*

Mystice, S. Hieronymus et Rupertus : Christus, inquit, a Patre legatus missus est ad Idumæos aliasque gentes, ut eorum gentilissimum et vitia everteret, eosque ex paganis faceret christianos.

15. ECCE ENIM PARVULUM, — quia Idumæa angusta et montosa, paucos habebat incolas : hi tamen superbiebant in loci sui munitione, eo quod habitarent in collibus et cavernis petrarum, ut ait vers. 16. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo. Sumpsit hæc et plura Jeremias ex *Abdæ*, cujus propheta tota est de excidio Idumææ. Sensus est, q. d. O Idumæi! dedi vobis regionem saxosam et montosam, ita ut vestra domus videantur potius bestiarum, quam hominum esse antra et latibula; paucos ergo parvulosque et abjectos vos effeci : quin et rursus per David et Joab, qui in vobis omnes masculos occidit, *II Reg. xi. 18.* vos contudi, et pene extirpavi; et tamen superbibus, putatis vos ob loci munitionem invictos, obrupimus asperitatem inaccessos. Fallimini: hæc omnia pervadet Chaldeo.

Alite, Vatablus et Maldonatus, q. d. « Dedi, » id est dabo et efficiam te per Chaldæos parvum et contemptibilem, o Edom! dejiciam te ac deprimum, cum tu ibi magnus esse videaris : omnis enim qui se exaltat humiliabitur. Vide *Abdæ. n et iii. Job. xx. 6, Matth. x. 15.*

16. ARROGANTIA TUA. — Hebraice הגלות הגדולה, id est timor et tremor tui, quod scilicet terrori esse vicinis propter potentiam. Ita Chaldaei. Hic terror peperit arrogantiam. Vatablus et Pagninus vertunt : *Idolum tuum decepit te* : quasi idolum hoc consultum ab Idumæis, esse promiserit victoriam contra Chaldaeos; sed falso.

Sic tropologie, superbia est idolum, quod sibi fingunt homines, cum putant se pluris esse quam sint : hoc superbos decipit. Sic idolum, puta statuam altissimam, fecit sibi Nabuchodonosor, ut in ea adoraretur, *Daniel. iii. 1.*

QUI HABITAS IN CAVERNIS PETRE (id est in montibus et rupibus inaccessis, uti Helvetii), ET APPREHENDERIS INTERIS (hebraice תפסהו תפסהו, id est tenes et occupas) ALTITUDINEM COLLIS. — id est montis Seir. Aliter Maldonatus, « apprehendere montis, » id est, inquit, attingere tibi videris altitudinem collis, q. d. Qui tibi videris esse excelsum, et similis altissimo colli.

17. ET SUBILABIT, — vel ex irrisione, vel ex admiratione tantæ cladis; utriusque enim sibilus apud Hebræos erat signum, q. d. In extrema clade, mi-

seria et ejulatu Idumæorum, nemo eis ob eorum superbiam compatietur, sed potius eis insultabunt, etque exsibilabunt.

19. ECCE QUASI LEO. — Nota cum Theodoro : Nabuchodonosor comparatur leoni ob furem et fortitudinem; unde de eo dixit cap. iv : « Ascendit leo de cubili suo. » Minus ergo recte Maldonatus per leonem hic intelligit Machabæos, qui subegerunt Idumæos, *I Machab. v.* Nam hic agitur de Chaldaeis, non Machabæis.

Idumæa autem vocatur propter iram *pulchritudo robusta*, eo quod Idumæi jactarent se habere pulchras et robustas urbes, sed falso, quia enim pulchritudo potest esse in cavernis petrarum? In hæc venit Nabuchodonosor de superbia Jordanis, id est transitu Jordanis tumido in messe cum ex nivibus in Libano liquatis angustur et intumescit Jordanis, ut patet *Josue. iii. 15*, superbus, quasi victa Jæbea auctore copis, venit in Idumæam, q. d. Sicut Jordanis intumescens, ingenti aquarum exundatione terram obruit; ita Chaldeo multitudine militum in Judæa confluentium et augecentium, operiet Idumæam; idque veniens a Jordane et Judæa. Patet *Abdæ. vers. 18.* Ita Rabanus, Hugo, Vatablus. Sic Nabuchodonosor comparavit flumini, cap. xlvii, vers. 7 : « Quis est iste, qui quasi flumen ascendit : et valuti fluviorum, intumescunt gurgites eius? »

Addat Rabanus, Theodoretus et Hugo superbiam vocari partem extremam Jordanis, quæ quia plures e montibus successive defluit in se colligit rivos et aquas; hinc magis intumescit et superbit, hoc est, majores volvit aquarum moles et gurgites. Insuper Chaldeo, Lyranus et Sanchez « superbiam Jordanis » vocari putant eum Jordanis locum, ubi et densior est sylva, et pascula magis pinguis, quibus leones et fera saginentur, fiantque animosi et superbi (1), q. d. Chaldaei eo impetu et ardore irrunt in Idumæam, quo leo de sylvis et pascuis Jordanis uberrimis procurrit, et in prædam irruit. Denique hebreum תן מין, id est da, veritas præ, ut hæc sit sententia : *Ecce Chaldeo quasi leo ascendet infatus et timidus præ superbia Jordanis, id est magis superbus quam Jordanis aquis turbidus.* Causam subdit : *Quia subito currere faciam eum ad illan, — q. d. Quia ego robur, ardorem et impetum indam Chaldeo, ut quasi leo furens procurrit in Idumæam.*

QUIS ERIT ELECTUS, QUEM PRÆPONAM ET? — « Et, » scilicet Idumææ, hoc est Idumææ rebus, puta ejus vindictæ, punishmentis et excidii. Res enim sepe ponitur pro rei adiunctis. Sic ait Apostolus : « Induimini Christum », id est mores et virtutes Christi. Sensus ergo est, q. d. Quem eligam, ut eum tantæ rei et cladis Idumæorum præponam, nisi invictum et terribilem Nabuchodonosorem? cui ego, qui in fortitudine similem non habeo

(1) Vide annotat. ad vers. 5 cap. zu Jerem.

lureo, et propter quem pugno. Ita Chaldaeus, Theodoretus, Hugo, Vatablus. Verum quia jam designavit Nabuchodonosorem vindictae suae in Idumaeos administrat, dicens: « Ecce leo [puta Nabuchodonosor sive leo] ascendet, » etc.; hinc secundo, melius Lyranus et Sanchez et alii proprie accipiunt, et sciunt Idumaeam, q. d. Quem eligam, ut eum praeficiam Idumaeae, ut Chaldaei resistat q. d. Nullum, tum quia ego Nabuchodonosorem mitto, tum quia nullus mihi est similis, nullus est qui mihi resistat. At ergo Deus, inquit Sanchez: Quis Idumaeae gentis imperator tam fortuna esset et robustus, qui mecum, qui Chaldaeorum aciem rego, configere audeat? Quis me, qui in Chaldaeorum manibus contra Idumaeam pugno, ardentem, versantem et commoventem omnia sustinebit?

PASTOR, — scilicet populorum, id est rex. Ita Chaldaei. Sic Isaias, cap. XLIV, 28, Cypriam vocat pastorem: et Homerus Agamemnonem vocat *ποιμήνην*, id est pastorem populorum.

20. Si NOV. [Est forma jurantis, in qua supplementum est, q. d. disperam, puniar, habeat mendax, si non efficerem] UT PARVULI GREGIS, — id est viliissimi quique exerebant Chaldaeorum, dejectant, et, ut Vatablus verit, raptent per terram ignominiae causa Idumaeos, suis vicibus praefidentes et superbientes. Ita Chaldaei, Hugo, Lyranus, Vatablus. Nam pro dejecerint eos, hebraice est *יִסְכַּחֲמוּ* *isachamu*, id est traxerint, distrazerint, raptarint eos; Chaldaei, *detrahent et occident eos*; Septuaginta, *συνεπιβόησαν*, id est abripientur, *συνεβόησαν*, id est tollo, aufero, auferio. Nonnulli codices, ut Regii, legunt *επιβόησαν*, id est vestigia perturbent, a *επιβόη*, id est corrado contero, confundo, et perturbatio alienius vestigia, ne amplius appareant. Ita Deo volente et juvante omne infirmum fit validum, ac eo se subrahente omne validum fit infirmum.

Alter Maldonatus: Parvuli, inquit, gregis sunt pueri qui gregem custodiunt, ita vocantur Iudaei: quia pauci et jam subacti, qui in castris Chaldaeorum militantes, expugnarunt Idumaeos antiquos suos hostes. Hic sensus loco congruit.

21. A VICE RUINAE, — q. d. Prae fragore casus eorum terra commovebitur et contremiscent. Hebraei enim omnem sonitum vocant vocem.

CLAMOR IN MARI RUBRO AUDITUS EST. — Mari enim Rubro vicina est Idumaea.

22. QUASI AQUILA. — Aquila est Nabuchodonosor, celer et rapax: alae sunt copiae ejus militares.

23. DAMASCUM. — Post moabitae, Ammonitae et Idumaeos, qui cognati erant Judaorum, ideoque gravius castigandi, quod eis bellum intulissent; transit ad Syros, quorum caput erat Damascus (sicut Jerusalem Judaeae, Rabbath Ammonitidis) *Isaiah vii, 8*, quia hic quoque Judaeos afflixerant. Idem facit Isaias, cap. XVII, 1 (1).

(1) De hujus Damasceni sive regni, sive reipublicae, cui

Nota: Damascus nobilis fuit civitas, unde vers. 23, eam vocat civitatem laudabilem, urbem laetitiae: hinc Julianus Apostata in epistolis vocat Damascus Jovis urbem, et totius Orientis oculum. Conditae est ab Ilus filio Aram, filii Sem, filii Noe, ait Josephus, lib. I *Antiq.* cap. vi; inde dicta est Aram, ait S. Hieronymus, postea restaurata a Dammeseo servo Abrahae, dicta est Damascus, ait idem S. Hieronymus, idque apte: dicitur enim hebraice Dammeseo, quasi *דָּמָס דָּמָס דָּמָס* *dam sae*, id est sanguinis (id est vini rubri) sacces; et graece Damascus, quasi *δָּמָס* et *δָּמָס*, id est *vini uter*: optimo enim vino abundat. Unde finixerunt Bacchum Damasci in sacco habitasse. Damasci quoque texuntur omnifarii ac diversorum colorum bombycini, serici et hyssini panni: item ex xylo sive gossypio candidissima mollissimaeque xylina sive gossypina lina; unde mercatoribus abundat, qui ea in alia emporia, totamque Europam transmittunt et dividunt. Hinc Damascus fuit caput et regia Syriae, quae inde Damascena est dicta. Primus Damascum subegit David rex, II *Reg. viii, 6*. Damasci regem inungere et constituere Hazelem jussus est a Deo Elias, III *Reg. xix, 13*. Haec urbs ob opes in fastum et luxum abiens vastitatis a Deo addicta fuit, quam ei comminatus sunt Amos, Isaias, Jeremias et Zacharias. Ergo Teglatphalasar, mercede conductus ab Achaz rege Judaeae anno Achaz quarto, eam expugnavit et exussit. Idem facit postea Nabuchodonosor. Restituta fuit a Macedonibus et Ptolemaeis. Tandem Pompeii tempore Damascus a Romanis capta est. Post aliquot saecula in Saraenorum potestatem venit. Christiani tempore belli sacri eam obsederunt; sed proditi a Syris itineris duces deficientes commeatu obsidionem solverunt. Denique circa annum Christi 1400, Tamberlanes eam funditus delevit, atque in trophaeum tres ex calvariarum caesorum turres summo ingenio erectas reliquit. Postea a Soldano Aegypti in integrum restituta fuit. Denum anno Christi 1317, Selymus vieto et occiso Soldano Aegyptum, Damascus e Syriam occupavit: unde nullum parit Turcae Damascus nobilis est conversioe S. Pauli. Locus etiamnum templo illustratus (in quo christiani sepeliuntur) exstat situs in colle, ex quo primus urbs conspici potest. Ita Ludovicus Romanus, Bredenbachius, Adrichomius et alii.

Jeremias exitum vaticinatur, historia plene nihil competentem habemus: alterierat vetus regnum Damascenium, in historia bellica celebre, fundatum sub Salomone, delatum ab Assyris. Resurrexerit necesse est; quis enim contra regnum, quod non est, vaticinatur, et quidem in tanta locorum vicinia? Verum nullum omnino teste novimus quale fuerit tempore Jeremiae. Ac forsitan ne regno quidem Damasceno, sed urbi, cuiusque demum paratib, aliisque vicinis urbibus, tristia vaticinatur Prophetæ (S. D. Michaelis). Ceterum nihil vetat, quin, priori destructo Damascenorum regno, aliud exiguum resurrexerit regnum contra quod vaticinatur Jeremias. Eodem tempore ac preced. edita et adimpleta fuit haec propheta-

Porro Damascus sex diebus distat a Jerusalem.

CONFUSA EST EMATH (quae postea ab Antiocho Epiphano aucta, dicta est Epiphania) ET ARPHAD. — Erant haec duae Syrorum civitates, q. d. Præio a Chaldaeis captivæ Damascus, eoque fama percellentior Emath, Arphad, et aliae minores Syriae civitates.

TURBATI SUNT IN MARI, — velut in mari; intelligitur enim *ceph* similitudinis, q. d. Sicut qui est in mari pavoris, id est pavido ac fluctuanti, exorta tempestate quiescere non potest: sic incolae Arphad et Emath, audito Chaldaeorum adventu, praeter metu, curarum et angorum aestibus quiescere non poterunt, quia videbunt se iis quasi mari conclusos, nec fugere posse, nec resistere (1). Ita Chaldaei, Lyranus, Vatablus et Pagninus. Aut « in mari », id est instar maris procelliosi, quod fluctus jaectat in caelum. Sic enim 2 saepe capitur pro 3, id est, in pro instar, sicut.

QUOMODO DERELIQUERUNT? — Id est, quomodo eives deseruerunt Damascus metu Chaldaeorum? ut urbs frequens et nobilissima sit instar pagi rusticani et deserti. Hebraeus, Chaldaeus et Septuaginta habent: *Quomodo non est derelicta urbs laudis*, id est celeberrima ab opibus, palatiis, muris, imperio, etc., apud omnes gentes laudata et illustris derelicta, inquam, ut esset immunis ab ista clade, q. d. Deceret urbem tam nobilem servari, nec vastari. Est vox potius Jeremiae quam Damascenorum, commiserantis tante Damascenorum cladi.

27. BENADAD — rex Syriae et Damasci, pater Azaelis. Hic Benadad Damascus splendidis aedificiis ornavit. Ita Theodoretus.

28. CEDAR. — Est regio Arabiae in Saraenorum solitudine, a Cedar secundo Ismaelis filio ita dicta, *Genes. xxv, 13*. Fuit ergo Cedar ex Ismaele Abrahae nepos, incoluitque eam regionem, eique suum nomen Cedar dedit, quae postea Arabia Petraea dicta fuit: in qua erat mons Sina et Horeb, ubi Hebraei legem a Deo acceperunt: Arabiae enim Petrae pars est Cedar. Incolae dicti sunt Cedarini, et Agareni ab Agar matre, quae fuit uxor Abrahae, eique genuit Ismaelem: dicti sunt et Saraeni, non a Sara uxore Abrahae, sed a Saraa metropoli sua, ait Stephanus, lib. *De Urbibus*. Apie vocantur Cedarini, id est nigri, quia ob aestum solis quo torrentur, sunt corpore fusco. Radix enim *קדר hadar* significat nigrescere, esse atrum.

Mores et domus eorum describit hic Jeremias, scilicet quod in tabernaculis ex pellibus et cortinis habitant; unde et *תִּבְרִי*, id est sine familia et foveo, et *אֶבְרִי*, id est in planities (hinc enim suas uxores, liberos et suppellectilem secum ve-

hunt, et quaquaversum circumdant) *Agareni* sunt appellati. De quibus Horatius lib. III *Carminum* 24:

Quorum plaustra vagas rite trahunt domos:
Nec cultura placet longior annua.

Vivunt ex pecoribus et ex raptu etiam hodie, adeo ut Turca, cui subsunt, hodie Arabes praedones omni sua potestate compescere, et a praedulis cohibere nequeat. Agunt enim in rupibus, sylvis locisque desertis instar ferarum.

Ex hac Ismaelis Arabumque gente ortus est Mahometus Arabs, monstrum et pernicies orbis, qui, cum moriens dixisset sese in caelum abiturum, illi diu et nequidquam rei miraculum expectantes, tandem terro coacti odore, cadaver ejus ferrea arca cluserunt, quod in Mecha urbe Arabiae Petrae condiderunt, servatque ad cultum et idolum posterorum.

AD CEDAR ET AD REGNA ASOR. — Idem est « Cedar », quod « regna Asor. » Nam Asor est metropolis Cedarenorum, ait S. Hieronymus in *Isaiah xxi*, Sanchez, et favent Rabanus, Hugo, Lyranus. Alii censent aliam hanc esse Asor, quae sita fuerit in Chanaan, cujus rex fuit Jabin, habens duodecim Sisaram, quem occidit Jabel, *Judae. ii, 2* et 21. S. Hieronymus in *Locis Hebraeis*, dicit Asor esse decaopolim, id est decem urbes, quae sunt Tibaris, Sephet, Cedus, Beth, Casarea Philippii, Capharnaum, Jonitara, Belsaida, Corozaim et Beisan; et has vocari a Jeremia « regna Asor, » id est diversas dominationes et toparchias Asor. Sed forte S. Hieronymus, si tamen is est auctor libri, lapsus fuit memoria, ut pro *דְּעִיר דְּעִיר* *Chasor* sive Asor, per *אֵי* et *סִי*, quod significat *decem*, indeque decaopolim. Septuaginta *דְּעִיר דְּעִיר* *Chasor* sive Asor legentes *דְּעִיר דְּעִיר* *Chasir*, vertunt, Regime alicujus Theodoretus interpretatur, q. d. Ad Cedar civitatem regino aucta, id est quae quasi regina Agaronis imperat, qui in aulis subdialibus et tabernaculis habitant.

PERCUSSIT. — percussit.

VASTATE FILIOS ORIENTIS. — Filii Orientis sunt filii prognati a Getura et Agar uxoris Abrahae: hi enim habitaverunt ad Orientem posterum Isaac, puta Hebraeorum, uti dixi *Genes. xxv, 6*.

29. PELLIS FORMAE, — puta tabernacula facta ex pellibus: in his enim habitabant Cedarini domibus carentes. Haec cum camelis eorum et vasibus, id est suppellectile tenui et pastoritia, « tollent » Chaldaei.

ET VOCABUNT SUPER EOS (contra eos) FORMIDINEM, — formidabiles Chaldaeos.

31. CONSUMETUR, — o Chaldaei, quasi milit mei! Est vox Dei.

AD GENTEM QUIETAM, — pace abundantem.

NON OSTIA, NEC VECTES EIS. — Hi sunt Agareni et Nomades vagabundi, qui extra urbes habitant in tabernaculis, euntque pabulata ab una re-

(1) Petita est imago sollicitudinis irrequietae ab ipsa maris irrequieta natura, quod semper in motu est: neque enim astum sedare et quietem reciperare, sed usque et usque ingentes quasi fluctus volvant curarum et sollicitudinum. (Rosenmuller.)

gione in aliam, *g. d.* Fugite, o Idumaei, ad Nomades; sed frustra: nam et horum camelii et bona diripiuntur, ut sequitur. Est ironia.

32. QUI SUNT ATTENSI IN COMAM, — id est Sarceni, qui iuxta aures comam attondebant, ut faciunt nunc Walachi et Germani nonnulli; de quibus cap. ix, 26.

34. ELAM. — Non erat urbs maris Rubri, ut vult Theodoretus, sed pars Persiae, ita dicta ab Elam primogenito Sem. Ita Josephus, lib. I *Antiquit.* vii, et S. Hieronymus in *Traditionibus*, in cap. x *Genes.* 22. Hi tolerant opem Chaldaeis contra Iudeos, inquit Hebraei, ideoque contra eos hic vaticinatur Jeremias.

35. CONFRINGAM ARCUM ELAM, ET SUMMAM (ita legendum cum Romanis, Hebraeo, Chaldaeo et Septuaginta, non *sumam*, ut passim legitur) FORTITUDINEM EORUM, — id est confringam arcus Elamitarum: erant enim ipsi peritissimi sagittarii; unde omne suum robur bellicum ponebant in arcibus. Ita Maldonatus. Item patet *Isaiae* xxii, 6.

36. INDICAM SUPER ELAM QUATOR VENTOS A QUATOR FLAGIS COELI, — id est inducam quatuor militum phalanges instar ventorum, ex quatuor coeli plagis, et ventilabo eos in omnes ventos istos, *g. d.* Hostes undique contra Elamitas excitabo, qui omnes, tanquam venti validissimi, in omnes terras abripiant.

38. PONAM SOLIUM MECUM, — *g. d.* Subigam mihi et imperabo Persis, vel per Alexandrum Magnum, ut vult Hugo; vel, ut vult Isidorus, per Cyrum; vel, ut optime Theodoretus, per Nabuchodonosorem. Hic enim fuit flagellum orbis, et calix irae Dei, quem Jeremias cap. xxv, 17 et 23,

propinavit Elamitis, æque ac aliis gentibus. Porro quo anno Nabuchodonosor vastavit Elamitas ignoratur. Sanchez Elamitas et Medos ultimo inter gentes loco, et ultimis Nabuchodonosoris annis vastatos putat; quia eis ultimo loco a Jeremia propinatur calix irae Dei, cap. xxv, 25. Verum hæc ratio non concludit. Nam ibidem vers. 17 et 19, hunc calicem primo propinat Iudeis, deinde Pharaoni et Ægyptiis, postea Ammonitis, Moabitibus, Tyriis, quos ante Ægyptios vastatos esse constat. Perperam Rabbinii id factum putant per Assuerum, qui repudiata Vasthi, et suspensus Aman cum decem filiis, Esther in reginæ, Mardocheum in Aman locum substituit. Verum tunc nec Elamitas, nec ulli eorum reges cæsi et eversi sunt.

39. REVERTI FACIAM CAPTIVOS ELAM, — scilicet V per Cyrum, qui Babylone eversa, regnum ad Elamitas, id est Persas, transtulit, ita Lyranus; et spiritualiter, per Christum eosdem reducam ad libertatem et fidem Evangelicam, ita Rabanus et Vatablus. Unde *Actor.* ii, 9, inter alias gentes conversas ab Apostolis in Pentecoste, numerantur Elamitæ. Hinc postea in Perside ita christianismus floruit, ut ibidem multa martyrum millia dederit: inter quos illustres fuerunt Simeones et Acepsimas Episcopi, Azades, Usthanazes et Pusicae aulici, Æithalas, Jonas, Barachisus, et alii ad sedecim millia numerati, præter alios plurimos, quorum numerus iniri non potuit, qui sub Sapore rege Persarum tempore Constantii Imperatoris constantissime pro fide Christi mortem oppetierunt, ut narrat Sozomenus, lib. II, cap. viii, ix, x, et ex eo Baronius.

CAPUT QUINQUAGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Predicit Chaldaeis excidium per Cyrum et Darium, eo quod superbe alias gentes oppresserint, præsertim Iudeos, quibus libertatem pollicetur: unde vers. 21, Darium et Cyrum evocat et immittit in Babylonem. Tertio, vers. 33, Iudeis salutem, Chaldaeis ubique gladium intencit. Quarto, vers. 41, Persarum fortitudinem et ferocitatem describit. Hæc prophetavit Jeremias anno quarto Seleucæ, et patet cap. li, vers. 59 (1).

1. Verbum, quod locutus est Dominus de Babylone, et de terra Chaldaeorum, in manu Jeremie prophete. 2. Annuntiate in gentibus, et auditum facite: levate signum, prædicante, et nolite celare: dicite: Capta est Babylon, confusus est Bel, victus est Merodach, confusa

(1) Postquam Ægyptiis, Philistinis, Idumæis ceterisque vicinis gentibus mala prædixit que ipsi Nabuchodonosor illaturus erat, Jeremias ad Babylonem et ad Chaldaeos tandem devenit, et que illis prophetat que ex Cyro ceterisque regibus illius successoribus imminerant, qui Nabuchodonosoris imperium eversuri erant, et Babylonem ad miseriarum urbium conditionem reducere erant. Hæc enim que contra Babylonem predicta, non omnia etiam tempore contigerunt. Nam non nisi post multa de sæculo sæcula penitus eversa fuit. (Cæmetus.)

Et ea forsam fuit ratio cur Rosenmüller asseruerit quæ

jam sequuntur duo capita L, LI, non unam continuam vaticiniam, sed plures in Babylonem non uno tempore habitas orationes, quas, uti sub finem hujus pericope infra cap. li, 59, notatur, litteris consignata et in singulari libro, junctas Jeremias tradidit Sarais. Sex vero omnino litteris argumenti vaticinia juxta illum auctorem conjuncta videntur, hæc fere modo distribuenda: *primo*, cap. li, 1-19; *secundo*, 21-32; *tertio*, 33-48; *quarto*, li, 1-19; *quinto*, 20-24; *sexto*, 25-48. Additur cap. li, 59-64 Jeremie de promulgandis illis vaticiniis in Babylonia mandatum. Quidquid sit de ista divisione,

sunt sculptilia ejus, superata sunt idola eorum. 3. Quoniam ascendit contra eam gens ab aquilone, qua ponet terram ejus in solitudinem: et non erit qui habitet in ea ab homine usque ad pecus: et moti sunt, et abierunt. 4. In diebus illis, et in tempore illo, ait Dominus: venient filii Israel, ipsi et filii Juda simul: ambulantes et flentes properabunt, et Dominum eorum suum quaerent. 5. In Sion interrogabunt viam, huc facies eorum. Venient, et apponentur ad Dominum fœdere sempiterno, quod nulla oblivione delebitur. 6. Grex perditus factus est populus meus: pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus: de monte in collem transierunt, oblitii sunt cubili sui. 7. Omnes, qui invenerunt, comederunt de monte: et hostes eorum dixerunt: Non peccavimus: pro eo quod peccaverunt Domino decori justitia, et expectationi patrum eorum Domino. 8. Recedite de medio Babylonis, et de terra Chaldaeorum egredimini: et estote quasi hædi ante gregem. 9. Quoniam ecce ego suscito, et adducam in Babylonem congregationem gentium magnoarum de terra aquilonis: et preparabuntur adversus eam, et inde capietur: sagitta ejus quasi viri fortis interfectoris, non revertetur vacua. 10. Et erit Chaldaea in prædam: omnes vastantes eam replebuntur, ait Dominus. 11. Quoniam exultatis, et magna loquimini, diripientes hereditatem meam: quoniam effusi estis sicut vituli super herbam, et magistis sicut tauri. 12. Confusa est mater vestra nimis, et adæquata pulveri, quæ genuit vos: ecce novissima erit in gentibus, deserta, in via et arena. 13. Ab ira Domini non habitabitur, sed redigetur tota in solitudinem: omnis qui transibit per Babylonem, stupebit, et sibilabit super universis plagis ejus. 14. Preparamini contra Babylonem per circuitum omnes qui tenditis arcum; debellate eam, non parati faculis: quia Dominus peccavit. 15. Clamate adversus eam, ubique dedit manum, ceciderunt fundamenta ejus, destructi sunt muri ejus, quoniam ultio Domini est: ultionem accipite de ea; sicut fecit, facite ei. 16. Disperditæ satorem de Babylone, et tenentem falcem in tempore metis: a facie gladii columbæ unusquisque ad populum suum convertetur, et singuli ad terram

que rationibus plus minusve probabilibus nititur, non tideo admittendum consecrarium quod inde educti his verbis Rosenmüller: « Nobis quidem additamentum illius cap. li, 59-64; in quo hæc vaticinia jam quarto Seleucæ anno litteris mandata dicuntur, nulla ratione habita, sed illis simpliciter ex se et ex suo argumento consideratis, ea non ante eversam Hierosolyman et deportatam insignem populi partem in Chaldaeam edita videntur, cum sensu malorum, qua hostium sevitia patriæ suæ intulisset, incensus vatis animus, ea illis impreicaretur et demeritaret, que hic legitimus. Quid? quod cap. li, 24, Jova dicit, se repensurum esse Babyloniis omnia illa mala, quibus Sionem afflicisset. Velle et cap. li, 17-28; li, 34, 31, que exponuntur jam a Chaltheis Hierosolyman arguunt. Que quoniam sententia Rosenmüller eo magis miranda videtur, quod ipse rejiciendum statuit sententiam Eichornii, qui duobus hisce capitibus tria crimina seriore contineri arbitratur, que non futura Babyloniæ fata preannuntiant, sed quibus vates presens interesset, canat; nam, ut ait Rosenmüller ad vers. 3, minime necesse est, cum Eichornio statuere Prophetam canere, quorum ipso testis fuisset; Prophetam etenim mens sua futuri præsigna hanc sefellit. Sed cur eadem ratio non valeret de iis que in Babyloniis utraque eversione, una sub Cyro, et altera sub Darii Hyrtappe eversione canat? »

Præmissis igitur descriptione, argumento de ruina Babylonis, cum idololatriæ, et depopulatione regionis, 1-3. *Primo*, Propheta dat suspicium de reditu Judoarum in gratiam Dei et patriam, 4-5: *primo*, attingendo breviter prævias Judoarum seductionum exerationes, 6; *secundo*, secutas ab hostibus, jus sibi persuadentibus, oppressiones, 7; *tertio*, futuram Judoarum libertatem, et patriam pristinis in Babyloniis servitutis delictis, 8.

Secundo, rationem subjicit, cur exules Hebræi quanto

cius Babylonem relinquunt, scilicet Babyloniis ruina quam exhibet, *primo*, referendo hostium Irropulationem, eadem et rapinam, 9-10; *secundo*, subjiciendo causam quare Deus Chaldaeorum hostibus in prædam datorum sit: quia Chalthei Iudeos predicti et de eorum interitu letati fuerunt, 11; *tertio*, addendo tristes hunc secutores effectus, 12, 13; *quarto*, excitando gentes ad stragem et vires Babyloniis reddendas, 14-16.

Tertio, utramque partem supra dictam amplificat, *primo*, præmittendo captivitates Judoarum successu temporis factas, 17; *secundo*, promittendo horum restitutionem in patriam, 18-20; *tertio*, pernixitum, evocando hostes ad subigendam et dissipandam Babyloniæ potentiam, 21, 26, 29; describendo cladem altam, artem et vim impensam, noxam secutam, 32, 35, 36.

Quarto, iterum *primo*, rationes affert cur Babyloniæ vastatio sit indecenda, scilicet superbia, 31, 32; et dura Hebræorum servitus, qui hand alter liberandi sunt nisi ut immites eorum domini ad imperii et potentie fastigio dejiciantur, 33, 34; *secundo*, enumerat mala ex bello, siccitate et depopulatione inferenda, 35-40; *tertio*, describit oppugnationem, oppugnantem et Deum de utroque docerentem, 41-46.

Jeremias legisse et imitatum fuisse ea de interitu Babyloniis vaticinia, que in libro Isaie vaticiniorum leguntur, cap. xii, xv, visum est Jahno, *Elæti de F. A. T.* vol. II, part. II, pag. 463, et etiam Calmet Comment. ad vers. 1. Sed, ut recte observat Rosenmüller, pauca illa que in utrisque vaticiniis similia reperiuntur (veluti *Isai.* xii, 7, coll. *Jerem.* 1, 43; *Isai.* xii, 14, coll. *Jerem.* 1, 8, 16; *Isai.* 6, 9, 45, 55; *Isai.* xii, 17, coll. *Jerem.* 1, 43) minime ita sunt comparata, ut unum ab altero illa mutatum statuamus necesse sit, cum communia sint et obvia omnibus vaticiniis de eadem re loquuntibus.

suam fugient. 17. Grex dispersus Israel, leones ejecerunt eum: primus comedit eum rex Assur; iste novissimus exossavit eum, Nabuchodonosor rex Babylonis. 18. Propterea hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego visitabo regem Babylonis, et terram ejus, sicut visitavi regem Assur: 19. et reducam Israel ad habitaculum suum: et pasceat Carmelum et Basan, et in monte Ephraim et Galaad saturabitur anima ejus. 20. In diebus illis, et in tempore illo, ait Dominus, quæretur iniquitas Israel, et non erit; et peccatum Juda, et non invenietur: quoniam propitius ero eis, quos reliquero. 21. Super terram dominantium ascende, et super habitatores ejus visita, dissipa, et interfice quæ post eos sunt, ait Dominus: et fac juxta omnia quæ præcepi tibi. 22. Vox belli in terra, et contritio magna. 23. Quomodo contractus est, et contritus malleus universæ terræ? quomodo versa est in desertum Babylon in gentibus? 24. Illaqueavi te, et capta es, Babylon, et nesciebas: inventa es et apprehensa, quoniam Dominum provocasti. 25. Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa ire suæ: quoniam opus est Domino Deo exercituum in terra Chaldaeorum. 26. Venite ad eam ab extremis finibus, aperite ut exeant qui conculcent eam: tollite de via lapides, et redigite in acervos, et interficite eam: nec sit quidquam reliquum. 27. Dissipate universos fortes ejus, descendant in occisionem: vasa eis, quia venit dies eorum, tempus visitationis eorum! 28. Vox fugientium, et eorum qui evaserunt de terra Babylonis, ut annuntient in Sion ultionem Domini Dei nostri, ultionem templi ejus. 29. Annuntiate in Babylonem plurimis, omnibus qui tendunt arcum: consistite adversus eam per gymrum, et nullus evadat: reddite ei secundum opus suum: juxta omnia quæ fecit, facite illi, quia contra Dominum erecta est, adversum Sanctum Israel. 30. Idcirco cadent juvenes ejus in plateis ejus: et omnes viri bellatores ejus conticescent in die illa, ait Dominus. 31. Ecce ego ad te, superbe, dicit Dominus Deus exercituum: quia venit dies tuus, tempus visitationis tuæ. 32. Et cadet superbus, et corruet, et non erit qui suscitet eum: et succendam ignem in urbibus ejus, et devorabit omnia in circuitu ejus. 33. Hæc dicit Dominus exercituum: Calumniam sustinent filii Israel, et filii Juda simul: omnes qui ceperunt eos, tenent, nolunt dimittere eos. 34. Redemptor eorum fortis, Dominus exercituum nomen ejus, judicio defendet causam eorum, ut exterreat terram, et commoveat habitatores Babylonis. 35. Gladius ad Chaldaeos, ait Dominus, et ad habitatores Babylonis, et ad principes, et ad sapientes ejus. 36. Gladius ad divinos ejus, qui stulti erunt: gladius ad fortes illius, qui timebunt. 37. Gladius ad equos ejus, et ad currus ejus, et ad omne vulgus, quod est in medio ejus; et erunt quasi mulieres: gladius ad thesauros ejus, qui diripientur. 38. Siccitas super aquas ejus erit, et arcescit: quia terra sculpitulum est, et in portentis gloriantur. 39. Propterea habitabunt dracones cum faunis ficariis: et habitabunt in ea struthiones: et non inhabitabitur ultra usque in sempiternum, nec extruetur usque ad generationem et generationem. 40. Sicut subvertit Dominus Sodomam et Gomorrhham, et vicinas ejus, ait Dominus: non habitabit ibi vir, et non incolet eam filius hominis. 41. Ecce populus venit ab aquilone, et gens magna; et reges multi consurgent a finibus terra. 42. Arcum et scutum apprehendent: crudeles sunt et immisericordes: vox eorum quasi mare sonabit; et super equos ascendent, sicut vir paratus ad prælium contra te, filia Babylon. 43. Audivit rex Babylonis famam eorum, et dissolutæ sunt manus ejus: angustia apprehendit eum, dolor quasi parturientem. 44. Ecce quasi leo ascendit de superbia Jordanis ad pulchritudinem robustam: quia subito currere faciam eum ad illam; et quis erit electus, quem proponam ei? quis est enim similis mei? et quis sustinebit me? et quis est iste pastor, qui resistat vultui meo? 45. Propterea audite consilium Domini, quod mente concepit adversum Babylonem; et cogitationes ejus, quas cogitavit super terram Chaldaeorum: Nisi detraxerint eos parvuli gregum, nisi dissipatum fuerit cum ipsis habitaculum eorum. 46. A voce captivitatis Babylonis commota est terra, et clamor inter gentes auditus est.

IN MANU JEREMIE, — per Jeremiam, opera Jeremie.

2. ANNUNTIATE IN GENTIBUS. — Sunt verba Prophetæ jubentis ut apud omnes gentes annuntietur excidium Babylonis, eo quod ipsa omnibus pene gentibus jugum servitutis imposuerat, ut ipsæ jam de excessu hoc jugo lætissimum libertatis recuperate nuntium accipiant.

LEVATE SIGNUM, — id est vexillum, ut ad illud populi convocentur in prælium ad excidium Babylonis; ita Sanchez: vel potius in signum excidii ejus, et victoriæ de ea parte, ut omnes gentes ab eis oppressæ festos dies agant, ac triumphum de extincta Chaldaeorum tyrannide, deque recuperata libertate. Unde sequitur: « Dicite: Capta est Babylon, » gentium dominatrix, malleus orbis, monarcha universi; io, triumphe. Addit Sanchez per signum posse accipi lapides terminales, vel deos Terminos, qui in limitibus agrorum erigebantur, ut eos ab aliorum prædiis determinarent, quales multos hic Romæ videmus: prisca gentilitatis indices, q. d. O Judæi! capta jam Babylone, everteite titulos et signa, quæ Chaldæi in Judæa excitaverunt, quasi ejus heri et domini; ac vestra pro iis restituite. Jam enim, excessu Chaldaeorum jugo, Judæa vobis, quasi avitis heris et dominis restituetur. Propheta ergo hic in spiritu providens futura, ea hic inducit quasi jam facta et præterita; cum enim adhuc capienda esset Babylon, ait: « Capta est; » qui inducit gentes de ea castra exsultantes et gratulantes, sic:

CONFUSUS EST (id est certo confunditur) BEL, VICTUS EST (vincitur) MERODACH. — Sunt hi duo dñi et idola Babyloniorum. Ita Rabanus et Vatablus.

Nota: Bel, sive Belus, fuit Nemrod primus rex et tyrannus in orbe, conditorque imperii Babylonici, ut dixi Genes. x, 8. Hunc Ninus filius inter deos retulit; indeque idola passim in Scriptura vocantur Bel, Baal, Baalim: primi enim Babylonii, inde Phœnices et Judæi, inde Carthaginenses coluerunt Bel sive Belum.

Merodach fuit filius Baladan, qui primus, declinante imperio Assyriorum, imperium Babylonium restituit, ideoque inter deos relatus videtur, æque ac Saturnus, Jupiter, Hercules alique primi gentium principes ab iis inter deos relati sunt.

Secundo, per Merodach potest accipi cum Theodoro, Hugone et Lyrano Balsasar: hic enim proprie victus est et cæsus a Cyro, hincque dicitur esse Evilmorodach, ut dixi Daniel. cap. v, 4. Sicut enim a primo Pharaone cæteri Ægypti reges dicitur sunt Pharaones, a Cesare Casares, a Seleuco reges Asiæ dicitur sunt Seleucide: ita a primo Merodach ejus posterii, Babylonis reges dicitur sunt Merodach.

Confusus est ergo Bel; quia suis cultoribus Babylonis contra Cyrum opitulari non potuit, iis-

que est spoliatus, imo cum iis ductus est captivus in Persidem: « victus est Merodach, » sive deus, sive Balsasar.

3. GENS AB AQUILONE. — Medi enim et Persæ, qui orientales sunt Babylonii, aquilonares gentes, scilicet Armenos, Hircanos, Sacas, Cadusios et alios convocarunt contra Babylonem, ut Chaldaeam communem tyrannum tollerent. Arde, Media aliquantulum vergit ad aquilonem Babylonis, vocat eos potius aquilonares, quam orientales: quia aquilo Judæis erat infaustus et infestus, æque ac horribilis, ex eo quod ex aquilone, puta ex Chaldea, acre sibi intentari flagellum primo audierant, deinde reipsa experti sunt. Hærebant in auribus et mente eorum illa Jeremie cap. i, vox: « Ab aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores terræ. » Ergo aquilo eis erat in proverbium, ut, cum grandem cladem aut malum significare vellent, aquilonem nominarent. Sensus itaque est, q. d. Vos, o Judæi! vestrum habuistis aquilonem, puta Chaldaeos; scilicet et illos suum aquilonem habituros, scilicet Persas et Medos, gentesque eis confederatas. Ita Sanchez.

MOTI SUNT, — movebantur, id est dispergentur.

ET ABIERUNT, — id est fugient, vel ibunt in captivitatem.

4. VENIENT FILII ISRAEL, IPSI ET FILII JUDA SIMUL. — Nota: Cyrus et postea Artaxerxes, non tantum duabus, sed et decem tribubus dedit facultatem redeundi: multi ergo illorum ex Media et vicinia Assyria (utramque enim jam occupabat victor et monarcha Cyrus) redierunt, et junxerunt se Judæi et Esdræ sub uno capite, quasi una republica. Unde omnes vocati sunt Judæi, non Samaritæ, Rubenitæ, Gaditæ, etc. Insinuat id Josephus XI Antiq. v, et colligitur ex Isaia xi, 24, alisque locis, quibus Deus promittit se tam Israel quam Judæa captivitate reduturum.

VENIUNT. — Hebraice נָלוּ nituu, sociabant se, conjungent se.

FLENTES — præ lætitia ob reditum ex Babylone tempore Cyri; secundo et magis, q. d. Fideles tempore Christi, cujus typus erat Cyrus, flebant præ gaudio, redeuntes ex captivitate diaboli.

5. IN SION INTERROGABUNT VIAM, — dicentes: Quæ est via in Judæam, in Jerusalem? mystice, in Ecclesiam.

HUC FACIES EORUM, — scilicet directe respicient et contendunt.

VENIUNT, ET APPONENTUR. — Hebraice נָלוּ nituu, id est copulabuntur, agglutinabuntur, et indivulso adherent Domino, ejusque populo fœdere sempiterno, quod scilicet duret semper, id est tantum quamdiu durabit judaismus et Judæorum republica; secundo et proprie, factus hoc sempiternum, est fœdus Evangelicum, quod sanxit Christus cum suis fidelibus.

6. GREX PERDITUS (q. d. Errabat Israel per montes instar ovium, quia) PASTORES, (id est reges,)

SED EXERUNT EOS (dum) FECERUNT EOS VAGARI IN MONTIBUS (ad sua idola colenda vagari, inquam, ex uno monte et idolo ad alium; hinc) OBLITI SUNT CUBILIS SUI, — id est templi, in quo solebant requiescere. Ita Theodoretus et Rabanus (1).

Secundo, Chaldaeus, Vatablus et Maldonatus, explicant de pona exsili et captivitatis, q. d. Populus meus seductus a regibus et pseudopropheta peccavit; hinc sine pastore, sine rege, sine sacerdote errat in captivitate: et de monte in montem ductus est, donec veniret Babylonem; ubi multo tempore exulans, quasi oblitus est cubilis, id est patrie suae; pauperis enim, servitus, et erumne quas tot annis in Babylone patitur, ita eum opprimunt, ut patrie uberis, laeta et felicis memoriam ei excusserint. Hinc dixit vers. preced.: « In Sion interrogabunt viam. » Hinc secundus sensus sequitur ex primo: fuit enim effectus et gena primi.

7. COMEDERUNT, — expilarunt eos. ET HOSTES EORUM (Judeorum) DIXERUNT: NON PECCAVIMUS — expilando Judaeos, imo putavimus nos obsequium praestare Deo, perdendo gentem tam impiam, quae ita peccavit in Dominum tam sanctum et justum; ideoque ab eo praedae omnium exposita videtur, ac data in dirptionem et spolum. Sic enim non peccant milites, dum urbem hostilem in praedam a duce datam capiunt et expilant. Unde sequitur: « Pro eo quod peccaverunt Domino. »

DECORI JUSTITIAE. — Sic vocat Deum, primo, quod opulum suum anti-quam peccaret decorasset usititia; secundo, quod decor esset populi propter leges justitiae, quas illi dederat et quibus eum gubernabat; tertio, quod ejus justitiam et pietatem multis beneficiis decoraret et premiaret. Potest secundo verbi, habitaculo justitiae, id est in quo, cum justus essent, confidebant, et a quo quasi in habitaculo protegebantur, dicentes: « Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei oculi commorabitur. » Unde Chaldaeus vertit: Peccaverunt discedendo a Deo habitaculo justitiae et veritatis (2).

ET EXPECTATIONI (id est spei) PATRUM, — in quem patres sperabant, puta Domino Deo peccatorum: hic est enim expectatio Israel, cap. xiv. 8. Vide ibi dicta, ne frustra, et cum chartae temporis dispendio expectandum repetamus.

(1) רֹאִים רֹאִים, pastores, hoc loco non sunt tantum reges, verum et sacerdotes et prophetae, quorum erat, populum recte docere, in vero Dei cultu tenere.... Montes ovibus periculosi sunt, si virgultis intrantur, per quos callem invenire nequeunt. Respicitur ad cultum superstitiosum et impium qui in montibus potissimum exerceri solebat. (Rosenmuller.)

(2) S. Hieronymus בֵּית נַעַם, ejusdem cum בֵּית נַעַם significacionis putavit. Nec tamen hic aptum sensum facit. J. D. Michaelis probat Graecam Alexandriam verborum בֵּית נַעַם esse isaelem, interpretacionem, וְעַתָּה דִּכְאוּרֵיהֶם, pascentium justitiam, quae interpretatio eo magis nobis placet, quod perstat in similitudine pecoris, vers. 6.

8. ESTOTE QUASI HEDI ANTE GREGEM. — Nemo ex vobis in reditu ex Babylone in Judaeam refugiat primas tenere, imo quisque cometur esse primus in agmine redeuntium: sicut hedi, id est hirci jam state etatis et roboris (hos enim significat hebraeorum אֲדָמִים atudim) generose et testanter, etiam per arduas rupes, montes et saxa gregem praecedere solent, et ante eum exsilire; laeti enim et secure redibitis, a quo ardua quedam superanda sint. Unde Chaldaeus vertit: Estote quasi principes in capite populi, q. d. Hactenus quasi grex sine ductore errastis, nunc constituite vobis principes, qui populum antecendant, et redite in ovile vestrum. Aliter Theodoretus, q. d. Estote superiores Babyloniis, sicut arieles aut hirci superiores sunt ovibus. Alii exponunt, q. d. Redite, o Judei! et Babylone hilares et alacres, instar haedorum praeger gaudio subsilentium, juxta illud Poetae:

Floribus insulant. Hedicque petuli

Et sane huc quoque respicit Propheta. Tropologicus Hugo: Hedi, ait, sunt penitentes, qui fugiunt Babylonaem, id est confusionem vitiorum, eorumque viciniam et occasiones, juxta illud Apoc. xviii. 4: « Exite de illa (Babylone), populus meus, ut ne participetis sitis delictorum ejus, et de plagis ejus non accipiatis. »

9. INDE, — ex eo loco in quo primo Cyrus posuerit sua castra, Babylon capitur quasi primo conflictu et oppugnatione. Ita Vatablus. Significat Cyrum non mutaturum castra, non vocaturum novas copias, sed per prima sua castra brevi et facile expugnaturum Babylonem. Perperam Hugo et Dionysius legunt in die; hebraice enim est מִשְׁמַח, id est inde: neque de die capta est Babylon, sed noctu, Daniel. cap. v. 30.

SAGITTA EJUS (id est eorum, scilicet gentium, erit) QUASI VIRI FORTIS INTERFECTORIS. — Hebraice מַשְׁכִּיל mashil, id est orbantis; vel, ut Septuaginta et Vatablus, prudentis (mashil enim per schin significat orbare, per sin intelligere), id est sagittandi periti. Quis est hic mystice? utique concionator, qui spiritu Dei plenus, verba ignea jaculatur ad cor; ut cor Babyloniorum, id est peccatorum, penetret, ut sermones ejus sint quasi sagittae potentis acutae in corda inimicorum Christi, ut eos Christo occidat, imo redivivos resuscitet. Ad litteram Alamitis, id est Persis, tributur in Scriptura arcus et sagittae, quia haec erant praecipua eorum arma: unde sagittandi erant peritissimi, et scopum hostemque quem vellet destinato ictu, certo confectabant.

10. REPLEBUNTUR, — spoliis locupletabuntur, et, v. ut hebraice est, saturabuntur.

11. QUONIAM EXSULTATIS (causam dat excidii v. Babyloniis, scilicet quod exsultavit in perditione

hereditatis Domini, id est Judaeorum), ET MAGNA (id est superba, sit locuta, tribuens sibi victoriae): ET QUONIAM EFFUSI ESTIS. — Significat eorum demeritum in expugnanda et dampnata terra Judaeorum, quod, sicut vitulus trahit in herbam, et eam depascit avidissime, capus se impinguat ferociens et lascivius, ideoque mugiens: ita ipsi depasti sint Judaeam et Judaeos. Ita Rabanus et Hugo. Hoc recte de vitulo, minus recte de tauro; taurus enim ob herbam non mugit, sed et ob feminam, vel ob hostem jam protritum a se; tunc enim superbit, et victoriam celebrat mugitu, eoque insultat victo. Unde Pagninus vertit: Sicut vitulus quae passit germina, et exsultastis sicut tauri habita victoria. Et hoc proprie significat hebraeorum אֲדָמִים israhel, id est hinc, ut hinc inquit victoriam. Hinc per catachresin eandem gaudii affectum et sonum significat in bobus et tauris, quem illi exprimit per mugitum. Ita Delrio, adagio 871. Sic Christus ait Psalm. xxi. 13: « Circumdederunt me vituli multi: tauri pingues obsederunt me. »

12. MATER VESTRA, — Babylon, ut patet ex seq. ADEQUATA PULVERI, — plane eversa est, et solo adequata. Est hyperbole.

NOVISSIMA ERIT IN GENTIBUS, — abjectissima erit inter gentes.

13. SIBILABIT, — id est obstupescet, vel irridebit. Vide cap. preced. vers. 17.

14. UBIQUE (scilicet) CLAMATE (quod) DEDIT MANUM, — id est victa est Babylon, et victam se fatetur: miles enim, cum hosti dat manum, dat et arma, sequae suaeque omnia ei quasi victori et domino dedit et subiecit. Sic ait Turnus ad Aeneam victorem, Aeneid. XII:

Victi, et victum tendere palmas Ausonii videre: tua est Lavinia castra.

Rursus, victus victori profendit manum supplicem, ut ab eo vitam et veniam impetret (1). Ita Saxo victus a Carolo Quinto, equo desiliens, manum ei porrigit, ait: « Clementissime Caesar, victum me tibi sisto, veniamque peto. » Cui Caesar: « Jam me Caesarem agnosceis et vocas, qui me ante Carolum a Gandavo vocitabas. » Septuaginta vertunt: « Dissolutae sunt manus ejus; Chaldaeus, tradita est in manus eorum, scilicet hostium. Aliter Rabanus et Hugo, q. d. Babylon ad omnia regna vastanda extendit manus suam; hinc et ipsa vastabitur (2).

(1) Dedit manum, gesta submittentium sese, et fidem ac submissionem pollicentium, vel quasi vincendas manus praebentium, ut Thren. v. 6; II Paralip. xxx. 8, phrasia Latinae quoque usitata. Cicero, lib. De Amicitia, cap. xxv, ad extremum: « Det manus vinique se patitur. » Lactantius, Institut. lib. V, cap. 1: « Timent enim a nobis revincti manum dare aliquando cogantur. » (Rosenmuller.)

(2) « destructi sunt muri ejus. » Id non factum est cum Cyrus Babylonaem expugnavit, qui per Euphratem exci-

16. DISPERSITE SATOREM, — q. d. Interscite in Babylone, non solum milites, sed et agricolas qui erant; quibus tamen in excidiis urbium solet parci, ita ut nemo remaneat, neque qui sora, neque qui metal. Ita Theodoretus. Unde Septuaginta vertunt: Dispergite semen de Babylone (3).

Chaldaeus putat « satorem » vocari Nabuchodonosorem, qui serebat usque bella et clades; eundem dici messorem, quia gladio demetebat gentes.

A FACIE GLADII COLUMBAE, — id est metu gladii Persici, extenti in columbam, id est in exercitum Chaldaeorum, quisque fugit. Vide dicta cap. xxy, 38. Nec enim columba habet gladium quo feriat, sed collum quo gladio hostili juguletur. Pro columbae Septuaginta vertunt, Graeci, quia Cyrus, ait Theodoretus, Iones aliosque Graecos prius a se victos secum contra Babylonaem duxit. Verum ipsi perperam pro ione, id est columba, legerunt isonem, id est Gracia, ut dixi cap. xxv. Non recte ergo aliqui hic per columbam intelligunt Medos et Persas; eo quod cum imperio etiam militare vexillum Chaldaeorum, habens insigne columbae, ad eos translatum sit: nam hoc necdum translatum erat. Adde: Persarum insigne erat nunc aquila, teste Xenophonte, lib. VII Cyripedia; nunc effigies solis, teste Curtio, lib. III.

17. GAEX DISPERSUS, — q. d. Israel, quia unum Deum deseruit, sparsus per idola; ideo ut grex sparsus, factus est praeda tyranni, qui feri sunt instar leonum. Nam primo, Salimassar « comediit » id est vastavit, decem tribus quasi carnes circumdantes ossa, reliquens tantum ipsa ossa, i est tribum Juda fortissimam, in qua erat regnum sacerdotium et templum, quasi ossa et robur populi; sed haec ossa perrexit, comminuit et avulsit Nabuchodonosor; itaque plane republicam Judaeorum evertit, et quasi exstinxit. Ita passim Hebraei, Graeci et Latini. Causam dat excidii Babyloniis: quia nimirum ipsa excidit Judaeos, vo-

catum urbem ingressus est, sed sub Dario Hystaspe, qui omnes muros ejus effodit, portasque evertit, teste Hierodoto, lib. III, cap. cxx.

(3) Hoc nonnulli, ut Grotius, eo referunt, quod Babylon ambientem habuit magis regionis quam urbis, ut inquit Aristoteles, Polit. lib. III, cap. i. Hinc in urbe multi erant agri, in quibus seri et meti solebat (Plinius, Hist. natural. lib. XVIII, cap. xvii); et in urbe silis ipsa semper ad alimenta procuranda sufficeret nec penuria posset ad dejectionem cogi; vide Raphaeli Annot. ad S. Script. ex Herodoto collectas ad hunc locum. Multos igitur in urbe agricolas fuisse necesse est, quos interficere hostes Babyloniorum jubentur. Id vero cum a Cyro factum non esset, qui potius agriculis extra Babylonaem magna parci jusset; in eo quoque Elichorius argumentum deprehendere sibi visus est, describit non a Cyro factam Babyloniis expugnationem, sed serorem ejus destructionem per Darium Hystaspidem. Nobis quod hic dicitur ad descriptionem summae vastationis regionis alicui inducendam pertinere videtur, q. d. occidit non solum milites, sed etiam agricolas, ut omnes incolae pereant, adeoque tota regia inculta jaceat. (Rosenmuller.)

ludique delere eorum nomen, regnum et gentem. Justura enim est, ait Aristoteles *V. Ethic. ex Rhamnamento*, ut, quod quis injuste aliis damni intulit, idem subeat et patiatur. Hec enim est lex talionis: Occidens occidatur, mutilans mutiletur, agens in exilium exulet, eretque vagus toto orbe, comburens comburatur, excindens excindatur.

19. PASCETUR CARMELUM. — in pinguibus Carmeli, puta Judææ, pasuis laute pascetur Juda quasi grex Domini (antea dispersus, ut dixit vers. 17) eaque depascetur rediens e Babylone. Ita Sephaginta. Ex Carmelo totam Judæam, utpote fertilem et opimam, intelligit per synecdochen.

SATURABITUR ANIMA. — id est appetitus eorum, scilicet capitur anima, *Psal. xli, 3, Psal. lxii, 6, Isaia v, 14.*

20. QUERETUR INIQUITAS ISRAEL, ET NON ERIT. — *q. d.* Si (hoc enim sæpe omittunt et subaudiunt Hebræi *f*, vel etiam quærat iniquitas Israel, non invenietur: quia Judei post reditum e Babylone, non amplius coluerunt idola, uti fecerant ante, ob quæ capti et puniti sunt. Ita Theodoretus, Hugo, Lyranus. Consequenter non invenietur « iniquitas, » id est pena iniquitatis, puta captivitas, fames, paupertas, exilium, etc. *q. d.* Nulla apparebunt captivitas et cladis reliquæ. Ita Sanchez, ut sit metonymia in hac voce frequentes in Scriptura.

Secundo et verius, *q. d.* Tempore Christi, per Christum omnis eorum iniquitas debilitur et auferetur. Ita Vatablus et Dionysius.

QUOS RELIQUERO. — Ex Israel enim reliquæ salve facte sunt, *Num. ix, 27, et cap. xi, 5.*

21. ASCENDE (scilicet, o Dari et Cyre!) SUPER (id est contra) TERRAM DOMINANTIUM, (id est Chaldeorum, qui quasi « malleus » totam terram percusserunt, ut dicitur vers. 23), VISITA ET DISSIPA (Babyloniem), ET INTERFICE — incolas. Ita Theodoretus. Est apostrophe Dei et Prophætæ ad hostes Chaldeorum.

Nota: Pro visita Chaldeus, Vatablus et Hebræi retinent Hebræum *pekod*, vertuntque: *Ascende contra habitatores pekod*, quasi *pekod* sit nomen urbis in Chaldea: vel potius Babylon dicatur *pekod*, id est visita vel visitare, id est visitatio, ut suo nomine moneatur semper, se brevi a Deo visitandum esse et puniendum. Simile est *Isaia viii, 3, Ezech. xxiii* in Hebræo.

INTERFICE QUE POST EOS SUNT, — dele omnem posteritatem eorum, puta filios et nepotes.

JUXTA OMNIA QUE PRÆCEPI. — Præceptum vocat impulsus et instigationem, quem Deus immisit Persis ad invadendam Babyloniem, ut dixi *Can. xxxvii.*

22. VOX BELLI, — clamor bellicus auditur, *q. d.* Audire mihi videor tubarum clangorem, et fragorem armorum Cyri Persarum, ac videre quam gravi conffusione et ruina lapsa sit Babyloni.

23. QUOMODO CONFRACTUS EST, ET CONTRITUS MAL-

LEUS UNIVERSÆ TERRE? — hoc est Babyloni, qui quasi malleus adamantinus percussit et contudit totam terram; ita ut nihil quantumvis durum vel æneum ei resistere, aut ejus ictum sustinere posset, quin confringeretur et dissiliret. Sic Fredericus II Imperator jactabat se esse malleum Romæ, et Romanæ Ecclesiæ, quin et totius orbis; sed ab Innocentio II alisque Pontificibus confRACTUS et contritus est, ut dixi *Isaia i, 10* (1).

Sic de Assiriis ait *Isaia cap. x, 5*: « Væ, Assur, virga furoris mei! » et de Cyro, per quem Deus castigavit Chaldeos, *cap. xlv, 4*: « Cujus apprehendi dexteram. » Sic Attila vocatus fuit « metus orbis et flagellum Dei. » Præclare S. Augustinus in *Psal. lxxiii*: « Impietas, inquit, eorum tanquam securis Dei facta est, facti sunt instrumentum irati, non regnum placati. Fecit enim hoc Deus, quod plerumque facit et homo. Aliquando iratus homo apprehendit virgam jacentem in medio, fortasse qualecumque sarmentum: cædit inde filium suum, ac deinde projicit sarmentum in ignem, et filio servat hereditatem. Sic aliquando Deus per malos erudit bonos. » Quocirca qui erudiuntur per malos, his irasci non debent, nec eis imputare suas plagas, sed Deo juste castiganti. Pulchre B. Dorotheus, *Doctrina vii*: « Nos vero, inquit, cum verbum ullum in nos dictum audivimus, canes imbitamur. Hi enim, si quis in eos lapidem jecerit, jacente demisso, lapidem remordent. Ita nos, Deo relicto, qui nobis hujuscemodi tribulationes ad peccatorum nostrorum purgationem procurat, ad lapidem, hoc est ad proximum, currimus. » Scelus fecit S. Job, qui spoliatus a Chaldeis, percussus morbo a Satana, dixit: « Dominus dedit, Dominus abstulit, » non Chaldei, non Satan. Unde S. Augustinus in *Psal. xxxi*: « Prorsus, inquit, ad Deum tuum refer flagellum tuum, quia nec diabolus tibi aliquid facit, nisi ille permittat, qui desuper habet potestatem. »

Symbolice S. Augustinus, tract. *De Honestate mulierum*, tom. IX, docet quod malleus Babylonicus olim dominans, et conterens totam terram, id est omnes homines, sit luxuria: « Et quamvis, inquit, post adventum Christi per universa monasteria monachorum, et per clericos, vel etiam laicos castitatem servantes, quasi confRACTUS malleus ille videatur; tamen adhuc multo plures sunt, qui ab illo malleo quotidie confringuntur, quam illi qui de ruina collisionis illius liberantur. » S. Gregorius, lib. *xxxiv Moral. cap. x*, per malleum accipit diabolum, S. Paulinus, *epist. 12*, eorum rerum temporalium.

QUOMODO VERSA EST IN DESERTUM BABYLON IN GENTIUS? — inter gentes, vel potius instar aliarum gentium, in desertum et solitudinem redacta est Babyloni.

(1) Malleum vocat Chaldeos pari de causa, ut ob quam Francorum quidam dicitur esse *Martellus*. (Grotius.)

24. ILLAQUEAVI TE — quasi feram laqueo impino et improviso: quia capta est Babyloni cum festum ageret, et Balsasar cum suis se inebriaret, *Daniel. vi, 1*; tunc enim Cyrus Euphratem in fossas avertit, et sic: alveo milites in urbem immisit, ut dicam vers. 38. Prius enim Babyloniem occupavit Cyrus, quam Cyri et occupacionis metus et formido.

25. APERUIT DOMINUS THESAURUM SUUM. — Causam dat et modum, quo tanta urbs tam facile capta et eversa est, nimirum quod Deus aperuit armarium, vel armamentarium suum, scilicet Persidem et Mediam, ait Vatablus. Vel potius secretarium omnipotentis suæ et justitiæ vindicativæ, in quo infinita continentur tela et supplicia, quæ in hostes immittit, puta error, torpor, præfidentia, fames, pestis, bellum, etc., quin et grandines, tonitrua, fulmina, omnesque creature: hæc enim militant et pugnant pro Deo contra insensatos. Ex hoc Deus deprompsit Darium et Cyrum, eorumque exercitus, vires et animos, quasi arma, quibus Babyloniem everteret, unde Babyloniens eversionem vocat opus Dei. Ita Theodoretus. Subdit enim:

QUONIAM OPUS EST DOMINO DEO EXERCITUM IN TERRA CHALDEORUM, — *q. d.* Sicut architectus volens edificare palatium, ad id lapides, calcem, operas, fabros omniaque necessaria accersit; et sicut rex parans bellum, milites, duces, arma, annonam reliquaque quibus opus est, studiose comparat: ita et Deus accersivit et comparavit Cyrum et Persas; quia opus hoc excidii Babyloni per eos peragere destinabat; ideoque eis copias, pecunias, robur, animos reliquaque opportuna ad hoc opus suppeditavit.

26. VENITE AD EAM AB EXTREMIS FINIBUS, — scilicet, o Persæ! cogite ab extremis regionibus milites contra Babyloniem. Aliter Vatablus et Pagninus vertunt, scilicet: *Venite ad eam in fine ejus*, quasi dicat: O Dari et Cyre! invadite Babyloniem, instat finis imperii ejus; unde Septuaginta vertunt: *Quia venerunt tempora ejus*, excidii scilicet, ut terminetur ejus imperium et monarchia.

APERITE (scilicet portas et urbes) UT EXEANT — milites qui Babyloniem oppugnent et conculcent. Sanchez censet hæc a Deo dici ad angelos Persarum custodes et præsidés, *q. d.* Vos, o angeli Persarum præsidés! removete claustra et remoras, que hæctenus Persarum cohibuerunt ardorem, et ambitiosum contra Chaldeos pugnandi et dominandi desiderium. Hæc enim imperiorum claustra et repagula commemorat Zacharias *cap. vi, 1*, et *Isaia cap. xlv, 1*, agens de Cyro et Persis. Vatablus vertit: *Aperite granaria ejus, et diripite*; hebraice enim *בית* *abus* significat præsepe, horreum; unde et Septuaginta vertunt: *Aperite apothecas ejus, scrutamini eam quasi speluncam, q. d.* O Persæ! studiose scrutamini Babyloni apothecas, ac thesauros ac opes in illis quasi speluncis

reconditas vestigate et diripite. Noster *abus* dedit a *בית* *abus*, id est calcavit.

TOLLITE DE VIA LAPIDES, ET REDIGITE IN ACERVOS, — *q. d.* Facite viam planam et expeditam, ne quid remoretur Persas Babyloniem venturos ut eam vastent. Solent enim duces exercitus præmittere fossores et casores, qui arbores et sepes sternant, viamque exercitui venturo complantent et dilatent, quales vidimus in bellis Belgicis, quos ipsi *pionniers*, Itali *guastatori* vocant. Sic Annibal aceto rupit et complanavit Alpes, ut copias transmitteret in Italiam. Ad hos ergo fossores hic convertit se Propheta, jubetque ut vias Persis sternant in Babyloniem.

Potes, secundo, verti cum Vatablo: Conculcate eam sicut calcari solent in arca manipuli tritici, ut grana exprimant. Ita R. David et R. Salomon.

Tertia, R. Joseph vertit: *Elevate cumulos cumulos*, id est facite multos cumulos de spoliis Chaldeorum.

27. FORTES. — Hebraice *פריז* *parim*, id est juvenecos, id est fortes quasi juvenes tauros. Comparat Chaldeos vitulis et juvenis mox mactandis et laniandis.

28. VOX — scilicet, audietur fugientium Judæorum; aliqui enim Judei mox ut cepit obsideri Babyloni, ex ea profugerunt Hierosolymam, ibique nuntiarent jam obsideri et expugnari Babyloniem; itaque impleri ultionem quam ob eladem Judæis et Gentibus illam et intendant et præderat Jeremias, ac proinde propheciam Judæos ex ea liberandos et redituros in patriam.

29. ANNUNTIATE IN BABYLONEM. — id est, dicite passim, et convocate eos qui sagittandi periti sunt, ut designato loco conveniant, ituri contra Babyloniem, quod Galli dicunt: *Domez le rendez-vous*: ita Maldonatus; unde Hebræi habent: *Annuntiate contra Babyloniem multis: omnes jaculantibus arcu castrametamini contra eam.*

SECUNDUM OPUS SUUM, — sicut ipsa fecit et vastavit alias gentes.

31. ECCE EGO AD TE (id est contra te venio), o V SUPERBE! — Alloquitur Deus Nabuchodonosorem, vel potius Balsasar, et sub eo quemvis superbum.

33. CALUMNIAM, — id est, ut Hebræus, Septuaginta et Chaldeus, vim et oppressionem, id est violentam captivitatem sustinent Judei, ad eam injuste et quasi per calumniam damni in tyrannico Chaldeorum tribunali et judicio. Ad hoc enim alludens subdit:

34. REDEMPTOR EORUM FORTIS, — *q. d.* Esto fortes sint Chaldei, fortiterque Judeos in Babylone detineant; tamen fortior his est Dominus, qui Judæos e Babylone redimet et liberabit.

JUDICIO (id est in justitia, sive iuste) DEFENDET DEUS CAUSAM EORUM (Judæorum), UT EXTERREAT TERRAM (Chaldeorum; Vatablus vertit: *Ut requiem det terræ* (aliis gentibus), ET COMMOVAT HABITATORES BABYLONIS.

36. GLADIUS AD DIVINOS (contra divinos et astro-

Iogos Chaldaeorum veniet), qui stulti erunt, — id est apparebant, quia nesciunt divinare suum interitum.

38. SICCIITAS SUPER AQUAS EJUS ERIT. — Nota ex Xenophonte, lib. VII *Cyripadice*, Herodoto, lib. I, Theodoro, Vatablo, Capella et Castro, hae arte Cyrum cepisse Babylonem: scilicet Euphratem qui Babylonem interluit, in multas latas et altas fossas ad hoc a milite ante factas derivavit, ea nocte qua Babylonii quasi securissimi festa et convivia agitant, ita ut siccio alveo militem in urbem immiserit, et civas somno vinoque sepultos trucidarit. Haec est siccitas, de qua Jeremias hic. Idem insinuat Jeremias, cap. seq., vers. 32 (1).

Tradit Frontinus, lib. V, cap. VII, hoc strategemate jam dicitur per captum fuisse Babylonem, scilicet primo, a Semiramide; secundo, a Cyro; tertio, ab Alexandro.

Alter Maldonatus, g. d. Deus immittit Chaldaea sterilitatem et ariditatem. Nota: Noster legit יבשו יבשו, id est *arescent*; unde verit: «Siccitas super aquas:» Septuaginta vero legerunt alio puncto יבשו יבשו, id est, *erubescunt super aquas*.

IN PORTENTIS. — id est in portentosis et monstrosis deorum suorum et idolorum figmentis. Hebraeorum מוֹפְתִים *emim* significat terrores, id est homines vel deos terribiles et truces.

39. DRACONES CUM FAUNIS FICARIIS. — Ita Romana: non *faunis siccatis*, ut habent Plantiniana; nec *faunis siccatis*, id est in locis siccis habitantibus, ut legit et explicat Maldonatus. Hebraice est יַעֲרִים *tsim* et *tin*, quod Chaldaeus verit, *Ceropitheci cum felibus*; alii, *felis cum ululis*; optime Pagolinus verit, *feras et monstra* aut *spectra*, puta demones qui desertas terras vel insulas incolunt. Hebraeorum enim נָחַשׁ *isa* significat aridum desertum, נָחַשׁ *insulam*; unde Noster, *Isaia XXXI, 21 et 22*, verit, *bestias et ululas*; et *Isaia XXXIV, 14*, verit, *demones et onocentavos*; hic verit, *dracones cum faunis ficariis*. Fauni sunt monstra, id est bestiae (ex infando congressu hominum cum bestiis, verbi gratia pastorum cum capris prognatae), aut demones instar hominum in sylvis et montibus desertis degentes. Dicuntur ficarii, quia caprifico sustentantur, ejusque flos comedunt. Significat ergo summam desolationem Babylonis, ut scilicet fiat spelunca draconum, ferarum et demonum. Vide dicta *Isaia XXXIV, 14*.

Nota: Fauni dicuntur, quasi fari nesciant, quia incoadite loquuntur et strident ut bestiae, v. g. caprissando ut hirci: aut, ut Hesychius, dicuntur Fauni, quasi *φαῖνός* *laureis*, id est ostendentes seipso: vel quia raro videntur, vel quia demo-

(1) Hoc interpretes fere eo referunt, quod Cyrus Babylonem ita expugnavit, ut Euphrate, qui urbem inaccessam fecit, in paludem derivato, per alveum, ex quo absciderat in artem ingressus est... Sed aquarum exsiccationum mentio pertinet ad *deserti descriptionem*, in qua quod Babylon siccitissimum, ut quod mox vers. 39, de feris in ejus loco commemoratis dicitur. (Roccamolles.)

nes solent sub eorum specie apparere, qualis forte fuit ille quem S. Antonius vidit offerentem sibi palmulas, et alter quem sibi iter ad S. Paulum primum Eremitam ostendentem conspex.

NON INHABITABITUR ULTRA USQUE IN SEPTENTRIONEM. — Queres, quomodo Jeremias et Isaia dicunt omnino desolandum esse Babylonem, cum post Nabuchodonosorem etiam sub tempora Alexandri Magni opibus incluta fuerit, et unum e septem spectaculis et miraculis mundi? Respondeo hanc prophetiam non simul, sed sensim et successive impletam esse: primo enim per Cyrum Babylonem adempta est monarchia et imperium; secundo, Darius Hystaspis Babylonem repugnatum expugnavit, et mania solo aequavit, felse Herodoto, lib. III, et Justino, lib. I; tertio, Seleucus Nicanor, condita prope Babylonem Seleucia, quae et Babylonia inde est dicta, exhausit Babylonem civibus et opibus, eaque transtulit Seleuciam: idem fecere Parthi condita Ctesiphonte juxta Babylonem, Iesus est Plinius, lib. VI, cap. XXVI; quarto, tempore Adriani Imperatoris: «Babylon, inquit Pausanias, lib. VIII, omnium quas unquam sol vidit urbium maxima, jam nihil praeter muros reliqui habet;» quinto, tempore Theodosii Imperatoris, S. Hieronymus in cap. XIII *Isaia*, scribit venationes tantum regias esse Babylone, et omnis generis bestias tantum murorum ejus ambitu coeceri. Adhuc hodie viusatur praese Babylonis ruinae, quae miram ejus amplitudinem et magnificentiam satis arguunt et testantur.

Unde allegorice in Babylone excidium mundi et reproborum, ac nominatim Romae, quae ad Nerohana tempora rediit, eritque sceleratissima in fine mundi, est adumbratum, ut dixi *Apocal. cap. XVII*.

41. REGES. — Xenophon, lib. V *Cyripadice*: Cyrus, inquit, contra Babylonem et alias gentes, multos secum reges abduxit, vel sponae addictos, vel armis subactos, ut Embadam Armeniorum, Antucham Hyrcaniorum, Damaram Cadusiorum, Cresum Lydiorum, etc.

44. ECCE QUASI LEO ASCENDET DE SUPERBIA JORDANIS. — Cap. XLIX, idem dixit de Nabuchodonosore, et de eo hic accipiunt Rabanus, Hugo, Lyranus, quod Judaea victa superbus quasi triumphator ad urbem suam pulchram Babylonem ascenderit.

Secundo, Vatablus: Darius Medus, inquit, ascendit contra Chaldaeos, de superbia Jordanis, id est ob superbiam Judaea gloriari, et magnificentiam a Chaldaeis profligatam et conculatam. Tertio et optime, a Castro explicat, quasi dicit: Sicut leo ascendere solet de pascuis turgidi Jordanis ad praedam, sic venit Persa contra Babylonem pulchram et victicam urbem.

Cetera verba ad finem cap. explicata sunt 649. praeced. a vers. 19 ad 22, ubi eadem contra Iudaeos dicta sunt. Vide hic, o christiane! humanarum rerum vicissitudinem, considera et com-

para Babyloniorum sortem cum ea ex qua prolapsi sunt, indeque collige quod a caducis ad aeterna mentem transferre, atque Deo rebusque celestibus adherere, tantummodo sit sapere: «Nemo enim valet mobilia diligere, et ipse im-

mobilis stare,» ait S. Gregorius, lib. VI. *Moral. cap. XXVII*; vel juxta novam editionem, cap. XXIV: «Sit ergo res temporalis in usu, aeterna in desiderio; illa in itinere, haec in perventione,» ait idem S. Gregorius, homil. 36 in *Evangel.*

CAPUT QUINQUAGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit multis exaggerare excidium Babylonis, unde, vers. 14, exaggerat potentiam Dei, quae rotur Babylonis coneret. Tertio, vers. 27, convocat contra eam multas gentes. Quarto, vers. 34, causam assignat, ejus tyrannidem in Judaeos. Quinto, vers. 48, monet Judaeos ut fugiant e Babylone. Denique, vers. 59, Jeremias hanc suam prophetiam scripto dat Saratae eunti in Babylone, ut eam ibi legat, et lectam in Euphratem projiciat, addens fore ut pari modo projiciatur Babylon, aeterna scilicet et irreparabilis ruina (1).

1. Haec dicit Dominus: Ecce ego suscitabo super Babylonem et super habitatores ejus, qui cor suum levaverunt contra me, quasi ventum pestilentem. 2. Et mittam in Babylonem ventilatores, et ventilabunt eam, et demolientur terram ejus: quoniam venerunt super eam undique in die afflictionis ejus. 3. Non terreat qui tendit arcum suum, et non ascendat loriceatus, nolite parcere juvenibus ejus, interficite omnem militiam ejus. 4. Et cadent interfecti in terra Chaldaeorum, et vulnerati in regionibus ejus. 5. Quoniam non fuit viduatus Israel et Juda a Deo suo Domino exercituum: terra autem eorum repleta est delictis a sancto Israel. 6. Fugite de medio Babylonis, et salvet unusquisque animam suam: nolite tacere super iniquitatem ejus: quoniam tempus ultionis est a Domino, vicissitudinem ipse retribuet ei. 7. Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram: de vino ejus biberrunt gentes, et ideo commotae sunt. 8. Subito cecidit Babylon, et contrita est: ululate super eam, tollite resinam ad dolorem ejus, si forte sanetur. 9. Curavimus Babylonem, et non est sanata: derelinquamus eam, et eam unusquisque in terram suam: quoniam pervenit usque ad caelos iudicium ejus, et elevatum est usque ad nubes. 10. Protulit Dominus justitias nostras: venite, et narremus in Sion opus Domini Dei nostri. 11. Acute sagittas, implete pharetras: suscitavit Dominus spiritum regum Medorum: et contra Babylonem mens ejus est, ut perdat eam, quoniam ultio Domini est, ultio templi sui. 12. Super muros Babylonis levate signum, augete custodiam: levate custodes, preparate insidias: quia cogitavit Dominus, et fecit quaecumque locutus est contra habitatores Babylonis. 13. Quae habitas super aquas multas, locuples in thesauris, veni finis tuus pedalis praecisionis tuae. 14. Juravit Dominus exercituum per animam suam: Quoniam repleto te hominibus quasi bruchis, et super te celestium cantabitur. 15. Qui fecit terram in fortitudine sua, preparavit orbem in sapientia sua, et prudentia sua extendit caelos. 16. Dante eo vocem, multiplicaverunt aquae in caelo: qui levat

(1) Eosdem vaticinii expositionem prosequitur Jeremias, et Damo, inducit Deum Babem exitum denuntiantem, primo, per allegoricam propositionem et expositionem excidii praesentis Judaeorum majoris, 1-3; secundo, per tropum alium idem experimentem, 4-10; tertio, per ironiam oppositionis frustratae illudentem, 11-13; per contestationem Dei omnipotentiam suam proponens, et jurjurando firmantis, 14-19; quarto, per hypotyposin praeciorum, in qua suscitatur Deus ut et circum militarium imperator, qui mandat is, quibus id negotii incumbit, ut signis militariis datis convocent copias e varia sui imperii populis, 20-32.

Secundo, sequitur primo, dialogus Judaeae querentis et postulantis et Dei decernentis vindictam Babylonis, 33-40; secundo, interrogatio et subjectio aetologicae tam fictus pro Chaldaeis, tum solati pro Judaeis, 41-49; tertio, repetita consolatio Judaeorum, a quo ad descriptio mae Jeremias Chaldaeis imminuentium, 50-58.

Tertio, Isaia cum rege Saba Chaldaea Babylonem proficiendi mandat Jeremias, ut si illic pervenerit, vaticinia de Babylonis interitu ab ipso in singulari volumine scripta publice praegat, et praedicta lapidi alligata in Euphratem demergat, hae adhaec asseratione, simili modo Babylonem demersum iri, 59-64.